

E-ISSN: 2667-4688

DOI Prefix:10.33390/homeros

HOMEROS

International Peer-Reviewed and Open Access Electronic Journal

ratingacademy.com.tr/ojs

VOLUME : 2

YEAR : 2019

ISSUE : 2

HOMEROS

E-ISSN: 2667-4688

International Peer-Reviewed and Open Access Electronic Journal
Uluslararası Hakemli ve Açık Erişimli Elektronik Dergi

Volume/Cilt: 2
Issue/Sayı: 2
Year/Yıl 2019

Web: <http://ratingacademy.com.tr/ojs/index.php/Homeros/>

E-mail : msahin@ratingacademy.com.tr

Address: Sarıcaeli Köyü ÇOMÜ Sarıcaeli Yerleşkesi No: 276 D-I, Merkez-Çanakkale / TÜRKİYE

ABSTRACTING & INDEXING
DİZİN & İNDEKS

I2OR

BASE

Root indexing

Scilit

CiteFactor

Academic Research Index: ResearchBib

Directory of Research Journals Indexing (DRJI)

PKP Index

Academic Journal Index

International Services For Impact Factor and Indexing (ISIFI)

Society of Economics and Development

Eurasian Scientific Journal Index

OCLC WorldCat

Google Scholar

Scientific Indexing Services

ABOUT THE JOURNAL / DERGİ HAKKINDA

Homeros (E-ISSN: 2667-4688) is an international peer-reviewed journal that was published in 2018. The journal aims to include studies in philology. In this context, high quality theoretical and applied articles are given. The views and works of artists, academics, researchers and professionals working in the field of philology are brought together. Articles in the journal; It is published four times a year including WIN (January), SPRING (April), SUMMER (July) and FALL (October). Homeros is a free-open access electronic journal. The DOI number is assigned to all articles published in the journal (DOI Prefix:10.33390/homeros).

Articles published in the journal; It can be freely accessed, readable, downloaded, copied, distributed, printed, scanned, linked to full text, indexed, transmitted as data to the software, and used for any legal purpose without financial, legal and technical barriers.

*The publication language of the journal is **Turkish, Azerbaijani, English and Russian.***

The articles are sent electronically via the Article Tracking System.

Homeros (E-ISSN: 2667-4688) , 2018'de yayın hayatına başlayan uluslararası hakemli ve süreli bir dergidir. Dergi, filoloji dallarında yapılmış çalışmalara yer vermeyi amaçlar. Bu çerçevede, yüksek kalitede teorik ve uygulamalı makalelere yer verilmektedir. Filoloji alanında çalışan sanatçılar, akademisyenler, araştırmacılar ve profesyonellerin görüş ve çalışmaları bir araya getirilmektedir. Dergideki makaleler; KİŞ (Ocak), BAHAR (Nisan), YAZ (Temmuz) ve GÜZ (Ekim) dönemleri olmak üzere yılda dört kez yayımlanmaktadır. Homeros, ücretsiz-açık erişimli elektronik bir dergidir. Dergide yayımlanan tüm makalelere DOI numarası atanır (DOI Prefix:10.33390/homeros).

Dergide yayınlanan makaleler internet aracılığıyla; finansal, yasal ve teknik engeller olmaksızın, serbestçe erişilebilir, okunabilir, indirilebilir, kopyalanabilir, dağıtılabilir, basılabilir, taranabilir, tam metinlere bağlantı verilebilir, dizinlenebilir, yazılıma veri olarak aktarılabilir ve her türlü yasal amaç için kullanılabilir.

*Derginin yayın dili **Türkçe, Azerice, İngilizce ve Rusça'dır.***

Yazılar, Makale Takip Sistemi üzerinden elektronik ortamda gönderilmektedir.

OWNER / SAHİBİ

Rating Academy Ar-Ge, Yazılım, Danışmanlık, Yayıncılık, Eğitim ve Organizasyon Ltd. Şti.

CHIEF EDITOR / BAŞ EDITÖR

Assoc.Prof. Dr. Nurida NOVRUZOVA, Bakü Slavic University, AZERBAIJAN,

E-mail: n.nurida@yahoo.com

CO-EDITOR / YARDIMCI EDITÖR

*Assist.Prof. Dr. Vafa IBISHOVA, Azerbaijan National Academy of Sciences,
AZERBAIJAN, E-mail: vafa.ibisova@mail.ru*

MANAGING EDITOR / YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Assoc. Prof. Dr. Özge UYSAL ŞAHİN, Çanakkale Onsekiz Mart University/*TURKEY*

WEB EDITOR / WEB EDITÖRÜ

Lecturer **Cumali YAŞAR,** Çanakkale Onsekiz Mart University/*TURKEY*

Contact / İletişim:

Sarıcaeli Köyü ÇOMÜ Sarıcaeli Yerleşkesi No: 276 D-I, Çanakkale / TÜRKİYE

Gsm : +90 555 477 00 66

E-mail : msahin@ratingacademy.com.tr

Web: <http://ratingacademy.com.tr/ojs/index.php/Homeros/>

EDITORIAL BOARD / EDİTORYAL KURUL

<i>Philip BARNARD</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Kansas University	USA	philipb@ku.edu
<i>Agata BAREJA-STARZYNSKA</i>	<i>Prof. Dr.</i>	University of Warsaw	Poland	a.bereja-starzynska@uw.edu.pl
<i>Cheryl LESTER</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Kansas University	USA	chlester@ku.edu
<i>Nigar ISGANDAROVA</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Sumqayit State University	Azerbaijan	iskani@gmail.com
<i>Sahiba QAFAROVA</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Bakü Slavic University	Azerbaijan	gsahiba@gmail.com
<i>Rafiq NOVRUZOV</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Bakü Slavic University	Azerbaijan	rafik_novruzov@mail.ru
<i>Naile MURADHANLI</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Bakü Slavic University	Azerbaijan	rafik_novruzov@mail.ru
<i>Rahile QEYBULLAYEVA</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Bakü Slavic University	Azerbaijan	Rahilya.g@hotmail.com
<i>Nizami CEFEROV</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Bakü State University	Azerbaijan	m123t@mail.ru
<i>Ramiz ASKER</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Bakü State University	Azerbaijan	ramizasker@gmail.com
<i>Anna VLADİMİROVNA DİBO</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Russian Academy of Sciences	Russia	anybo@mail.ru
<i>Fikret TÜRKMEN</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Ege University	Turkey	turkmen.fikret@gmail.com
<i>Leyla KARAHAN</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Gazi University	Turkey	leylakarahan@yahoo.com
<i>Kerime ÜSTİNOVA</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Uludağ University	Turkey	ustinovak@yahoo.com
<i>Haluk ŞÜKÜR AKALIN</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Hacettepe Üniversitesi	Turkey	shakalin@shakalin.net
<i>Ali DUYMAZ</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Balıkesir University	Turkey	ali_duymaz@hotmail.com
<i>Yavuz AKPINAR</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Ege University	Turkey	yavuz.akpinar@hotmail.com
<i>Naciye YILDIZ</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Gazi University	Turkey	Yildiz.naciye@gmail.com
<i>İrfan MORİNA</i>	<i>Prof. Dr.</i>	The University of Prishtina	Kosovo	irfan_marino@hotmail.com
<i>Gülgayşa SAQİDOLDA</i>	<i>Prof. Dr.</i>	L.N.Gumilyov Eurasian National University	Kazakhstan	asem963@mail.ru
<i>Maqripa YESKEYEVA</i>	<i>Prof. Dr.</i>	L.N.Gumilyov Eurasian National University	Kazakhstan	mag61103@inbox.ru
<i>Şolpan JARKINBEKOVA KUZAPOVNA</i>	<i>Prof. Dr.</i>	L.N.Gumilyov Eurasian National University	Kazakhstan	zharkyn.sh.k@gmail.com

<i>Marzena GODZIŃSKA</i>	<i>Prof. Dr.</i>	University of Warsaw	Poland	m.godzinska@uw.edu.pl
<i>Djengiz HAKOV</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Bulgarian Science Academy	Bulgaria	
<i>Hendrik E. BOESCHOTEN</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Mainz University	Germany	boeschot@uni-mainz.de
<i>Marina MOJEYKO</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Belarusian State University	Belarus	marinamojeiko@yandex.ru
<i>Marzena GODZINSKA</i>	<i>Dr.</i>	University of Warsaw	Poland	m.godzinska@uw.edu.pl
<i>Irina PRUSHKOVSKAYA</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Kyiv National Taras Shevchenko University	Ukraine	irademir@mail.ru
<i>Ludmila BEJENARU</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Alexandru Ioan Cuza University of Iasi	Romania	Ludbej2059@yahoo.com
<i>Apezova DILYARA URUMBAYEVNA</i>	<i>Assist. Prof. Dr.</i>	Kyrgyz-Russian Slavic University	Kyrgyzstan	dilya1965.65@mail.ru
<i>Avakova PAYSAN AMIRDINOVANA</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Al-Farabi Kazakh National University	Kazakhstan	r_avakova@mail.ru
<i>Aleksandr KARTOZIYA</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Georgian National Academy of Sciences	Georgia	kartosia@gmail.com
<i>Mehman MUSAOĞLU</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Gazi University	Turkey	mehmanmusaoglu@gmail.com
<i>Marçenko Oksana YURLIENA</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Poltava University of Economics and Trade	Ukraine	o.mar4nko@rambler.ru
<i>Saidov Ilxomjon MUXAMEDDINOVIÇ</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Samarkand State University	Uzbekistan	i-saidov@mail.ru
<i>Saule TAZHIBAYEVA</i>	<i>Prof. Dr.</i>	L.N.Gumilyov Eurasian National University	Kazakhstan	sauletazhibaeva@mail.ru
<i>Gulnara Kuldeyeva</i>	<i>Prof. Dr.</i>	L.N.Gumilyov Eurasian National University	Kazakhstan	mironbek@mail.ru
<i>Manshuk YESKINDIROVA</i>	<i>Assoc. Prof. Dr.</i>	L.N.Gumilyov Eurasian National University	Kazakhstan	manshuk-eskindirova@yandex.ru
<i>Zhanargul BEISEMB AYEVA</i>	<i>Dr.</i>	L.N.Gumilyov Eurasian National University	Kazakhstan	beisembayeva_zha@enu.kz
<i>Sevinc ALIYEVA</i>	<i>Assoc. Prof. Dr.</i>	Azerbaijan National Academy of Science Institute of Linguistics	Azerbaijan	sevinc.novuzqizi@yandex.com
<i>Baba MAHERREMLI</i>	<i>Assoc. Prof. Dr.</i>	Azerbaijan National Academy of Science Institute of Linguistics	Azerbaijan	baba_magerramli@mail.com
<i>Minavar HABIBULLAH</i>	<i>Prof. Dr.</i>	Minzu University For China	China	minawar11@aliyun.com

PUBLICATION POLICIES

1. All manuscripts proposed to the **Homer**s should not be previously published or submitted for publication elsewhere. The studies or their summaries which were presented in a conference or published can be accepted if it is stated in the manuscript before. Besides that if the study is supported by an institution or produced from a thesis, this must be footnoted on the title. If the studies were wanted to be revoked by any reason, it is needed to apply to the admin with a letter. Publication committee considers that the authors will keep the rules as editorial principles and author guidelines.
2. *The manuscripts sent to **Homer**s are controled with "iThenticate" screening program in terms of having plagiarism.* If there is no plagiarism, they are sent to referees. But if there is a plagiarism, these manuscripts are sent back to writers without sending referee.
3. Publication Committee entitled to reject the manuscripts if not conformable with the conditions concerning the ortography and grammar or return back to the authors for correction or reform them. All manuscripts submitted to **Homer**s are sent to at least **two referees** after the initial review of the editorial board with respect to formatting and content. After having positive feedbacks from both of the referees, the manuscripts are published. In case of having one positive and one negative feedback from the different referees, the manuscript is sent to a **third referee**. The reviewers are not apprised of the authors' names or institutions in the submitted manuscript; and authors are not told the identity of the referees.
4. Manuscripts are sent to online Manuscript Submission System and Information about the referee process for your manuscripts is given through Online Manuscript Submission System. Reviews can also be seen through this system from the following link " <http://ratingacademy.com.tr/journals/index.php/JoA/user/register> "
5. Manuscripts are wellcomed both in **Turkish** and **English**. Turkish manuscripts are required English title and abstract.
6. The author's name, surname, title, instution, phone number and e-mail adress must be added.
7. Copyright (printed or electronic) of the manuscripts are belong to **Homer**s.
8. **No copyright payment.**
9. The responsibility of the idea exists in the published articles belongs to the authors
10. No article processing charges
11. No article submission charges

YAYIN İLKELERİ

1. Dergide yayınlanmak üzere gönderilen yazıların daha önce **başka bir yerde yayınlanmamış olması veya yayınlanmak üzere gönderilmemiş olması** gerekir. Daha önce **konferanslarda sunulmuş ve özeti yayınlanmış çalışmalar**, bu durum belirtilmek üzere kabul edilebilir. Ayrıca, çalışma **bir kurum tarafından destek görmüşse veya tezden üretilmişse** çalışmanın başlığına verilecek dipnotla bu durumun belirtilmesi gerekir. Yayın için gönderilmiş çalışmalarını herhangi bir nedenle dergiden çekmek isteyenlerin bir yazı ile dergi yönetimine başvurmaları gerekir. Yayın kurulu, gönderilmiş yazılarda makale sahiplerinin bu koşullara uymayı kabul ettiklerini varsayar.
2. **Homeros Journal'a** sunulan makaleler, başka bir çalışmadan kısmen ya da tamamen kopyalanmamış (plagiarizm) olup olmadıkları "iThenticate" tarama programı ile kontrol edildikten sonra hakemlere yollanır. Plagiarizm tespit edilen makaleler hakeme yollanmadan yazara iade edilir.
3. Yayın kurulu, yayın koşullarına uymayan yazıları yayınlamamak, düzeltmek üzere yazarına geri vermek, biçimce düzenlemek yetkisine sahiptir. Yayınlanmak üzere gönderilen yazılar, yayın kurulunun uygun gördüğü en az **iki hakem** tarafından değerlendirildikten sonra yayınlanması uygun görülürse dergide basılır. Bir hakemin olumlu diğer hakemin olumsuz görüş verdiği makaleler **üçüncü bir hakeme** gönderilir. Hakemlere gönderilecek yazılarda yazarın kimliği saklı tutulur.
4. Yazılar, Makale Takip Sistemi üzerinden elektronik ortamda gönderilmektedir. Bu sisteme Anasayfada yer alan "**Makale Gönder/Takip**" linkinden ulaşılabilir. Sözkonusu sisteme kayıt yapıp makale gönderildikten sonra hakem süreciyle ilgili gelişmeler ve hakem değerlendirme raporları yazarlar tarafından kolaylıkla takip edilebilir.
5. Derginin yayın dili **Türkçe ve İngilizce**'dir. Türkçe makalelerin İngilizce başlığı ve özeti bulunmalıdır. Türkçe makalelerin Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğü'ne ve Yeni Yazım Kılavuzu'na uygun olması gerekir.
6. Makale gönderen yazar; ad ve soyadını, akademik ünvanını, çalıştığı kurumu, telefon numarasını, elektronik posta adresini, varsa çalışmasını destekleyen kurumu belirtmelidir.
7. Yayımlanan her türlü çalışmanın yayın hakkı dergiye aittir.
8. Dergiye gönderilen yazılara **teelif hakkı ödenmez**. Yayımlanan makalelerin telif hakkı Dergiye aittir.
9. Dergide yayınlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlarını bağlar. Yazıların bütün hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.
10. Makale İnceleme ücreti yok
11. Makale yayınlama ücreti yok

ETHICAL GUIDELINES

Homeros is committed to meeting and upholding standards of ethical behaviour at all stages of the publication process. It strictly follows the general ethical guidelines provided by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) and Cambridge Journals Ethical Standards and Procedures. Depending on these principles and general publication requirements, editors, peer reviewers, and authors must take the following responsibilities in accordance to professional ethic and norms. The proper and ethical process of publishing is dependent on fulfilling these responsibilities

The Responsibilities of Editor(s)

- ❖ The editor in chief and relevant editor(s) should acknowledge receipt of submitted manuscripts to the authors within ten days. The editor in chief and relevant editor(s) have responsibility in order to determine which of the submitted manuscripts could be published.
- ❖ Editors should adopt editorial policies that encourage maximum transparency, complete, impartial and honest reporting
- ❖ The submitted manuscripts will be controlled by the editor and the associate editor(s) in case of the plagiarism possibility. In this stage, the detected plagiarized manuscripts by the The editor in chief and relevant editor(s) will be rejected by the editor and associate editor(s). No way that the plagiarized manuscripts will be taken in the consideration process.
- ❖ The unpublished data and method in the submitted manuscripts should not be exploited/use by anyone in her/his study without the written permission of the author.
- ❖ The submitted manuscripts should be evaluated in accordance to the framework of solely intellectual norms in regardless of social, religious, cultural, economical background.
- ❖ The submitted manuscripts should not be disclosed no one other than the reviewer, the publisher, the editor assistants and the author(s) of such manuscripts by The editor in chief and relevant editor(s).
- ❖ When obtained interest struggle/conflict among the submitted manuscripts and other author(s) and/or institution, such submitted manuscripts should be recuse himself or herself from the review process.
- ❖ The final decision concerning the acceptance or rejection of the submitted manuscripts belongs to the editor in chief. This situation will be decided with reference to the originality and significance of the submitted manuscripts.
- ❖ The editor in chief should not oblige the authors to cite any articles or papers in the journal as the submitted manuscripts of the authors to be able to accept in the journal.

The Responsibilities of Reviewer(s)

- ❖ The reviewers have responsibility to the editor to inform the editor and the associate editors regarding the review process of the submitted manuscript in case the reviewers do not feel enough qualified in order to review the assigned manuscript of if they cannot complete the review process on time.
- ❖ The reviewers should complete her/his task in the respect to principle of secrecy. Reviewers should not share or discuss any data regarding the submitted study with no one except the editors.

- ❖ The reviewer should not disclose and share any data/content and opinions of the submitted manuscripts and should not use personal interest. Furthermore, the reviewers should not use any data of the unpublished paper.
- ❖ The criticism of the reviewers should be based on objective and scientific perspective and also the reviewers should avoid from personal criticism against the author(s). The reviewers are supposed to support her or his opinions by providing clear and tangible proofs.
- ❖ If the reviewers detect any similarities between the assigned manuscript and another published articles in the journal or in an another journal, they are supposed to notify the editor about this situation.
- ❖ The reviewers should not take any part in evaluation process of the submitted manuscripts with author(s) who have competition, cooperation or other kind of relations or links.
- ❖ Reviewers should conduct the work they agree to evaluate on time.

The Responsibilities of the Author(s)

- ❖ The author(s) should not send the same study manuscript to more than a/one journal simultaneously.
- ❖ The authors should gather the data relating the studies in the framework of principle of ethic. The publisher, the editor and the reviewer could demand the raw data from the author(s) which the study is based on.
- ❖ The studies which are sent to the journal should provide details and references/sources in an adequate level. Dishonesty and incorrect statements are unacceptable due to causing unethical principles.
- ❖ The submitted manuscripts should be original and the originality of the study should be ensured by the author(s). If others' papers and/or words are used in the context of the submitted manuscript, the reference should be provided in accordance to appropriate style. Also excerpts should be in an appropriate style in accordance to the writing rules of the journal and scientific ethics. The authorities are supposed to refer to other publishments which effect the essence of their submitted studies.
- ❖ The authors are supposed to notify a conflict of interest, financial sources and foundations if any of them are supported their studies.
- ❖ All the person(s) who contributed to the submitted manuscript in the respect of design, interpretation or implementation should be written on the submitted manuscript. All participations contributed in essence, should be listed respectively. Also apart these persons should be added to the part of "Acknowledgement".
- ❖ If the author detects any flaw or error(s) in the context of the submitted manuscript, the author is responsible to urgently notify this situation to the editor or the publisher in behalf of collaboration in order to correct such error(s) or flaw(s).

YAYIN ETİK KURALLARI

Homeros, yayın sürecinin her aşamasında etik davranış standartlarını benimsemeyi ve bunları yerine getirmeyi taahhüt etmektedir. Yayın Etik Komitesi (Committee on Publication Ethics - COPE), Açık Erişim Akademik Yayıncılar Derneği (Open Access Scholarly Publishers Association - OASPA) ve Cambridge Journals Etik Standartları ve Prosedürleri tarafından sağlanan genel etik yönergelerine sıkı bir şekilde bağlıdır. Bu yönergelerde belirtilen ilkelere ve genel yayın şartlarına bağlı olarak, mesleki ve etik standartlara göre editörler, hakemler ve yazarlar aşağıdaki sorumlulukları almalıdır. Yayın sürecinin düzgün ve etiğe uygun şekilde işlemesi bu sorumlukların yerine getirilmesine bağlıdır.

Editörlerin Görevleri

- ❖ Baş editor ve ilgili editörler, dergiye yayınlanmak üzere gönderilen çalışmaların, 10 gün içinde, değerlendirmeye alınıp alınmadığını yazara bildirmelidir. Editör ve yardımcı/alan editörleri gönderilen çalışmaların hangilerinin yayınlanması gerektiğine karar vermekten sorumludur.
- ❖ Editörler dürüst, tarafsız, şeffaf ve bütünlük arz edici bir editorial politika izlemelidir.
- ❖ Dergiye gönderilen çalışmalar Baş editör veya ilgili editörler tarafından öncelikle intihal ihtimaline karşı kontrol edilmelidir. Bu aşamada intihal ihtimali olan çalışmalar, Baş editor ve ilgili editörler tarafından reddedilir.
- ❖ Dergiye gönderilen çalışmalarda yer alan yayınlanmamış yöntem ve bilgiler, yazarın açık yazılı izni olmaksızın hiçbir kimse tarafından kendi çalışması içinde kullanılmamalıdır.
- ❖ Dergiye gönderilen çalışmalar; yazarların sosyal, kültürel, ekonomik özellikleri ile dini inançları göz önüne alınmaksızın, sadece entelektüel değerleri çerçevesinde değerlendirilmelidir.
- ❖ Dergiye gönderilen çalışmalar, Baş editor ve ilgili editörler tarafından çalışmanın yazar(lar)ı, hakemleri, yardımcı/alan editörleri ve yayıncı dışında hiç kimseye ifşa edilmemelidir.
- ❖ Baş editor ve ilgili editörlerin dergiye gönderilen çalışmaların başka bir yazar ve/veya kurum ile çıkar çatışmasının olduğunu tespit etmesi halinde, çalışma yayın/değerlendirme sürecinden çekilmelidir.
- ❖ Dergiye gönderilen çalışmaların kabulü veya reddi ile ilgili son görüş baş editöre aittir. Editör çalışmanın özgünlüğü ve önemi gibi hususları dikkate alarak kararını vermelidir.
- ❖ Baş editör, dergiye gönderilen çalışmaların kabulü için yazarlara dergideki herhangi bir makaleye veya başka bir çalışmaya atıf yapması konusunda telkinde bulunmamalıdır.

Hakemlerin Görevleri

- ❖ Editör veya yardımcı editörler tarafından kendisine değerlendirme için gönderilen çalışmayı değerlendirme konusunda çalışma ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmadığını hisseden ya da ivedi bir değerlendirme yapamayacak durumda olan bir hakem, editörü bu durumdan haberdar ederek değerlendirme görevinden ayrılmalıdır.
- ❖ Hakemler, gizlilik ilkesine riayet ederek değerlendirmesini yapmalıdır. Editörler dışındaki kişilere çalışmalar gösterilmemeli ve başkalarıyla çalışma hakkında tartışma yapılmamalıdır.
- ❖ Hakemler, inceleme sürecinde elde etmiş olduğu ayrıcalıklı bilgi ve fikirleri gizli tutmalı ve kişisel çıkarı için kullanmamalıdır. Ayrıca hakemler, değerlendirmesini yaptığı ve henüz yayınlanmamış çalışmanın verilerinin herhangi bir parçasını kullanmamalıdır.

- ❖ Hakem eleştirileri nesnel olarak yapılmalıdır. Yazara karşı hiçbir kişisel eleştiri yöneltilmemelidir. Hakemler, fikirlerini açık biçimde destekleyen argümanlarla ifade etmelidir.
- ❖ Hakemler değerlendirilen çalışmanın daha önce yayınlanmış başka bir çalışma ile arasında esaslı bir benzerlik veya örtüşmeyi tespit etmeleri halinde, durumu editöre iletmelidirler.
- ❖ Hakemler, yazarı ile aralarında rekabet, işbirliği veya başka türlü ilişki veya bağlantılar bulunduğunu tespit ettiği çalışmaları değerlendirmemelidir.
- ❖ Hakemler çalışmaları kendilerine verilen süre içinde, zamanında değerlendirmelidir.

Yazarların Görevleri

- ❖ Yazar(lar), aynı çalışma metnini aynı anda birden fazla dergiye göndermemelidir.
- ❖ Yazarlar çalışmalarına ilişkin verileri etik ilkeler çerçevesinde toplamalıdır. Yayımcı, editör ve hakem, çalışmanın dayanağını oluşturan ham verileri yazar(lar)dan talep edebilir.
- ❖ Dergiye gönderilen çalışmalar, yeterli düzeyde kaynak bilgisi ve ayrıntı içermelidir. Hileli ve bilinçli yanlış ifadeler etik olmayan durumlara yol açacağından kabul edilemez.
- ❖ Yazarlar tarafından dergiye gönderilen çalışmalar özgün olmalı ve çalışmanın özgün olduğu garanti edilmelidir. Eğer gönderilen çalışmalarda başkalarının çalışmalarını ve/veya kelimeleri kullanılıyorsa uygun bir şekilde atıf yapılmalıdır. Ayrıca yapılacak alıntı da bilimsel etik ve dergi yazım kurallarına uygun olmalıdır. Yazarlar gönderdikleri çalışmalarının esasını etkileyen önceki yayınlara atıf yapmak zorundadır.
- ❖ Yazarlar gönderdikleri çalışmaları destekleyen kuruluşları, finansal kaynakları veya çıkar çatışmasını beyan etmekte yükümlüdür.
- ❖ Dergiye gönderilen çalışmanın tasarımına, uygulanmasına veya yorumuna katkı sağlayan her kişi, çalışmada belirtilmelidir. Önemli katkıda bulunan tüm katılımcılar ilk yazarı takiben listelenmelidir. Bunun dışındaki kişiler ise çalışmanın “Teşekkür(Acknowledgement)” kısmına ilave edilmelidir.
- ❖ Yazar, dergide yayınlanmış çalışması içerisinde önemli bir yanlışlık veya kusur tespit ederse, bu durumu acil olarak dergi editörüne veya yayıncıya bildirmek ve mevcut yanlışlığın veya kusurun düzeltilmesi için editörle işbirliği yapmak yükümlülüğündedir.

AUTHOR GUIDELINES

1. The text must be written **single spaced** by using standard Microsoft Office Word format. Margins should be 2,5 cm for all sides of the page.
2. The total length of any manuscript submitted must not exceed **25 pages** (A4).
3. The manuscript, which does not show the names of the authors, must include the followings: Title, Abstract, Keywords under the abstract, introduction, main text, conclusion, references and appendix.
4. No footer, header or page numbers required.
5. The manuscript language can be **Turkish, Azerbaijani, English and Russian**.
6. Each manuscript must include abstract, no more than **150 words**.
7. At most **5 key** words must be written below the abstract.
8. **Abstract** and key words must be written in Times New Roman 10 font size and single spaced. It should be in italic letters.
9. **The main text** should be written in Times New Roman 12 font size and single spaced. The first line of the paragraph should be shifted by 1,25 cm from the left margin. Paragraph spacing after a single paragraph (6 nk) should be given.
10. All the headlines, set in the midst, should be written in bold, in Times New Roman 12 font size and 1,5 spaced.
11. Headings and subheadings must be numbered 2., 2.1., 2.1.1. as etc decimally with bold letters. All headings should be written in bold but only the first letters of the subtitles should be capital. Spacing before and after a heading (6 nk) should be given.
12. **All the tables, figures and graphs** must be headlined and sequentially numbered. The titles of the tables and figures should be placed above the table or figures, and references belonging to table or figure should be under them. The headline must be written in Times New Roman 12 font and with bold letters. References for the tables (figure of graph) must be below the table (figure or graph) with a font size of 11 font.
13. Equations should be numbered consecutively and equation numbers should appear in parentheses at the right margin.
14. Citations in text must be done according to the HARWARD REFERANCE TECHNIQUE. In text citations, the author's last name and the year of publication (and page number of the publication if necessary) for the source must appear in the text
 - i. If the last name of the author is used , the publication date should be written in parenthesis. Gürkaynak (2002) agree that chemical solutions ...
 - ii. If the last name of the author is not used, the last name of the author, the publication year and page number of the publication must appear .
The last studies (Pinar 2003: 12)...
 - iii. If there are two authors, last names of both of the authors should be written. Cinicioglu and Keleşoğlu (1993) mention about the soft paddings...
 - iv. If there are more than two authors, cite only the surname of the first author followed by "et al."
...asserted by Öztoprak et al.. (1999)
 - v. If an author has more than one publishment in the same year, different symbols (i.e. a,b,c..) must be used with the years.
...result of the studies made by Bozbey et al (2003a)
 - vi. If the resource is anonymous the word "anon" must be used.
...the realities spoken in recent times (Anon 1998: 53) ...

vii. if a newspaper article with an unknown writer is used, name of the newspaper, date of publication, page number should be written.

The floods occurred in the region affect the structural features (Atlas, 1998: 6)

viii. The studies made use of thesis, alphabetically ordered according to the surnames of the writers. The name of the magazine, book or booklet, etc. should be in italic and bold letters.

ix. For Internet resources, the name of the writer should be shown as mentioned before. If no writer's name, the name of the resources and the date must be given

Some knowledge takes place about the bazaar (IMKB, 23.06.2003)

x. For the internet resources with unknown writers URL-sequence number and year should be written as follow:

(URL-1, 2003), (URL-1 and URL-2, 2003), According to URL-1 (2003)

References must be prepared as below:

Books :

SURNAME, NAME, Publication Year, Name of Book, Publishing, Place of Publication, ISBN.

MERCER, P.A. and SMITH, G., 1993, Private Viewdata in the UK, 2

Journals:

SURNAME, NAME, Publication Year, Name of Article, Name of Journal, Volume Number and Page Numbers.

EVANS, W.A., 1994, Approaches to Intelligent Information Retrieval, Information Processing and Management, 7 (2), 147-168.

xiv

Conferences:

SURNAME, NAME, Publication Year, Name of Report, Name of Conference Bulletin, Date and Conference Place, Place of Publication : Publishing, Page Numbers

SILVER, K., 1991, Electronic Mail: The New Way to Communicate, 9th International Online Information Meeting, 3-5 December 1990, London, Oxford: Learned Information, 323-330.

Thesis :

SURNAME, NAME, Publication Year, Name of Thesis, Master's Degree/Doctorate, Name of Institute

AGUTTER, A.J., 1995, The Linguistic Significance of Current British Slang, Thesis (PhD), Edinburgh University.

Maps:

SURNAME, NAME, Publication Year, Title, Scale, Place of Publication: Publishing.

MASON, James, 1832, Map of The Countries Lying Between Spain and India, 1:8.000.000, London: Ordnance Survey.

Web Pages:

SURNAME, NAME, Year, Title [online], (Edition), Place of Publication, Web address: URL

HOLLAND, M., 2002, Guide to Citing Internet Sources [online], Poole, Bournemouth University, [http://www.bournemouth.ac.uk/library/using/guide to citing internet sourc.html](http://www.bournemouth.ac.uk/library/using/guide%20to%20citing%20internet%20sourc.html), [Date Accessed: 4 November 2002].

YAZAR REHBERİ

1. Makalelerin, A4 kâğıt boyutunda ve standart Word formatında, kenar boşlukları; üst:2,5 alt: 2,5 sol: 2,5 ve alt: 2,5 cm **tek satır** aralıklı ve **iki yana yaslı** şekilde yazılması gerekir.
2. Makalelerde sayfa sınırlaması olmamakla birlikte, üst limit olarak **25 sayfanın** aşılması beklenmemektedir.
3. Yazar bilgilerinin yer almadığı makale dosyası; Orjinal dildeki başlık, Orjinal dildeki özet, İngilizce başlık, İngilizce özet, özetlerin altında anahtar kelimeler ve devamında giriş, ana metin, sonuç, kaynakça ve eklerden oluşmalıdır.
4. Üstbilgi, altbilgi ya da sayfa numarası eklenmemelidir.
5. Makaleler, **Türkçe, Azerice, Rusça** ya da **İngilizce** olarak hazırlanabilir.
6. Yazının başına **150 sözcüğü geçmeyen özet** (abstract) eklenmelidir. Mutlaka İngilizce özet ve İngilizce Başlık eklenmelidir.
7. Özetten sonra makalenin içeriğini belirten **en fazla 5 anahtar kelime** eklenmelidir
8. Özetler ve anahtar kelimeler Times New Roman 10 Punto, italik, tek satır aralığında ve iki yana yaslı şekilde hazırlanmalıdır.
9. Ana Metin, Times New Roman, 12 Punto, tek satır aralığında, iki yana yaslı şekilde hazırlanmalıdır. Her bir paragraf aralığı (sonra 6 nk) boşluk bırakılmalıdır. Paragrafların ilk satırları 1,25 cm içeriden başlamalıdır.
10. Başlıklar, özet bölümlerinin üzerine büyük harfle, ortalanarak, 1,5 satır aralıklı, Times New Roman, 12 punto ve kalın (bold) olarak yazılmalıdır.
11. Makalenin ana başlık ve alt başlıkları ise 2., 2.1., 2.1.1. gibi ondalıklı şekilde, giriş başlığından başlayarak (Kaynakça hariç) numaralandırılmalı ve kalın (bold) yazılmalıdır. Ana başlıklar büyük harfle yazılmalı, alt başlıkların ise yalnızca ilk harfi büyük olmalıdır. Başlıklardan önce ve sonra 6 nk boşluk bırakılmalıdır.
12. **Tüm şekil, tablo ve grafiklere** bir başlık verilmeli ve başlıklar ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Başlık tablo, şekil veya grafiğin üstünde sayfaya ortalı Times New Roman, 12 punto, kalın (bold) olarak yer almalıdır. Tablo, şekil veya grafik yazısı no'su ile birlikte verildikten sonra tek nokta konularak tablo, şekil veya grafik ismi yazılmalıdır. Kaynak bildirimleri tablo, şekil veya grafiklerin altında 11 punto olarak verilmelidir.
13. Dipnotlar (açıklama içeren) metin içinde numaralanmalı, ayrı bir sayfada numara sırasına göre "Notlar" başlığı altında Times New Roman 11 punto ile yazılmalı ve metnin arkasına konmalıdır.
14. Metin içinde atıfları belirtmek için **Harvard referans tekniği** kullanılmalıdır. Bu tekniğe göre metin içinde geçen atıflar, yazar soyadı ve parantez içinde yer alan yayın yılı ile belirtilir. Konuyla ilgili örnekler aşağıda sırasıyla verilmiştir.

- i. Yazar adı cümlenin doğal bir parçası olarak kullanılmışsa yayın yılı parantez içinde; Gürkaynak (2002) kimyasal çözeltiler üzerinde yapmış olduğu ...
- ii. Yazar adı cümlenin doğal bir parçası olarak kullanılmamışsa yazar adı, basım yılı ve sayfa sayısı şeklinde olmalıdır; En son çalışmalar (Pınar, 2003: 12) uygulamanın ...
- iii. İki yazarın bulunması durumunda, her iki yazarın soyadı da kullanılır. Cinicioglu ve Keleşoğlu (1993) yumuşak dolgular üzerinde ...
- iv. İkidenden fazla yazar olması durumunda ilk yazarın soyadını "ve diğ." ifadesi takip eder. Öztoprak ve diğ. (1999) tarafından öne sürülen ...
- v. Eğer aynı yazarın aynı yılda basılmış birden fazla yayını kullanılmışsa basım yıllarının sonuna alfabetik bir karakter ilave edilir. Bozbey ve diğ. (2003a) tarafından yapılan çalışmalar bu sonucu ...

vi. Eğer anonim bir kaynak kullanılmışsa “anon” ifadesi kullanılır.

Son zamanlarda konuşulan gerçekler (Anon 1998: 53) ...

vii. Eğer yazarı belirsiz bir gazete yazısı kullanılacaksa gazete adı, basım yılı ve sayfa no;

Bölgede görülen sel baskınları yapısal özellikleri etkilemektedir (Atlas, 1998: 6)

viii. Tez çalışmasında faydalanılan yayınlar yazar soyadlarına göre alfabetik sırayla sıralanır. Yayının basıldığı derginin, kongre kitapçığının, kitabın vb. adı eğik (italik) olarak gösterilir.

ix. İnternette alınmış kaynaklara atıf yapılırken, yazar adı varsa daha önce belirtildiği şekilde gösterilir. Yazar adı yoksa kaynağı sunan kurumun adı ve tarih kullanımı aşağıdaki şekilde gösterilir.

Pazar hakkında bilgiler yer almaktadır (İMKB, 23.06.2003)

x. Yazarı belli olmayan internet kaynaklarına atıf yapılırken, büyük harflerle URL-sıra numarası, yıl şeklinde yazılmalıdır. Örneğin:

(URL-1, 2003), (URL-1 and URL-2, 2003), According to URL-1 (2003)

Kaynakça Times New Roman, 12 punto şeklinde yazarların soyadları göz önüne alınarak alfabetik sırayla ve aslı biçimde çalışmanın sonunda bulunmalıdır. Her kaynak arasındaki paragraf aralığı (sonra 6 nk) olmalıdır. Eğer yazarın/ların aynı yıl içerisinde birden fazla çalışmasına atıf yapılmışsa ise bu çalışmaların yayın yılı sonuna (a,b,c,..) gibi semboller verilerek sıralanmalıdır. Makale ve bildirilerde dergi ve sempozyum/Kongre adı, kitap ve tezlerde ise kitap ve tez adı italik olarak yazılmalıdır. Kaynakça aşağıda gösterildiği şekilde düzenlenmelidir

Kitap referansı için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, Kitap adı, Yayınevi, Basım Yeri, ISBN.

MERCER, P.A. and SMITH, G., 1993, Private Viewdata in the UK, 2

Dergilerdeki makaleler için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, Makalenin adı, Derginin Adı, Cilt no ve (bölüm)

EVANS, W.A., 1994, Approaches to Intelligent Information Retrieval, Information Processing and Management, 7 (2), 147-168.

Konferans bildirileri için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, Bildiri Adı, Konferans Kitapçığının Adı, Tarih ve Kongre Yeri, Basım Yeri: Yayınevi, sayfa numaraları

SILVER, K., 1991, Electronic Mail: The New Way to Communicate, 9th International Online Information Meeting, 3-5 December 1990 London, Oxford: Learned Information, 323-330.

Tezler için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yayın yılı, Tezin Adı, Yüksek Lisans/Doktora, Enstitü Adı

AGUTTER, A.J., 1995, The Linguistic Significance of Current British Slang, Thesis (PhD), Edinburgh University.

Haritalar için gösterim

SOYADI, ADI., Yayın Yılı, Başlık, Ölçek, Basım Yeri:Yayınevi.

MASON, James, 1832, Map of The Countries Lying Between Spain and India, 1:8.000.000, London: Ordnance Survey.

Web sayfaları için gösterim

Yazarın SOYADI, ADI., Yıl, Başlık [online], (Edition), Yayın Yeri, Web adresi:URL

HOLLAND, M., 2002, Guide to Citing Internet Sources [online], Poole, Bournemouth University, http://www.bournemouth.ac.uk/library/using/guide_to_citing_internet_sourc.html [Erişim Tarihi: 4 Kasım 2002].

HOMEROS

E-ISSN: 2667-4688

Volume / Cilt: 2

Issue / Sayı: 2

Year / Yıl: 2019

CONTENT / İÇİNDEKİLER

Referred Manuscripts / Hakemli Makaleler

“FEARS AND FANTASIES OF THE DEVELOPING NATION” IN CHARLES BROCKDEN BROWN’S LITERARY WORKS

Nigiar İSGANDAROVA23-30

YURT AS A MICRO MODEL OF THE UNIVERSE IN THE CONTEXT OF “LANGUAGE: CULTURE” (LINGUISTIC AND CULTURAL ANALYSIS ON THE MATERIAL OF THE KAZAKH AND MONGOLIAN LANGUAGES)

Gulsara Amangeldiyevna KOZHAKHMETOVA & Gulgaisha SAGIDOLDA.....31-38

BAĞIMSIZLIK SONRASI AZERBAYCAN’DA DİL MESELELERİNİN TARTIŞMALARI (TÜRK DİLİ, AZERBAYCAN DİLİ VB.)

ARGUMENTS OVER LANGUAGE İSSUES İN AZERBAIJAN AFTER GAINING THE İNDEPENDENCE (TURKİSH, AZERBAIJANİ, ETC.)

Ziyafet Firuze QASIMOVA.....39-54

« КАК ЧЕЛОВЕКУ ЧЕЛОВЕКОМ БЫТЬ? »

(ПРОБЛЕМА ГУМАНИЗМА В ТВОРЧЕСТВЕ ЧИНГИЗА АЙТМАТОВА)

"HOW CAN A PERSON BE A HUMAN BEING?"

(THE PROBLEM OF HUMANISM IN THE WORKS OF CHINGIZ AITMATOV)

МУСАЕВА Б.С (Musayeva B. S.).....55-60

HomerOS

Cilt / Volume 2, Sayı / Issue 2, 2019, pp. 23-30

E - ISSN: 2667-4688

URL: <http://www.ratingacademy.com.tr/ojs/index.php/homerOS>

DOI: <https://doi.org/10.33390/homerOS.2.004>

“FEARS AND FANTASIES OF THE DEVELOPING NATION” IN CHARLES BROCKDEN BROWN’S LITERARY WORKS

Nigiar İSGANDAROVA *

* *Sumgayıt State University, Azerbaijan*

E-mail: isgani@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4954-7122>

Received: 18 December 2018; Accepted: 20 April 2019

ABSTRACT

The paper explores the "fears and fantasies" of the American nation in a post-revolutionary period. This period in the history of the American statehood is marked by the formation of national identity, new ideals of the post-Puritan stage and the Enlightenment. The literature of this period also reflects the double standards of a society freeing itself from the dogmas of puritanism and forming the Enlightenment ideals.

The article examines these processes on the samples of literary works by the American writer of the end of the XVIII century, Charles Brockden Brown, who is considered the founder of the American story and the Gothic novel. Depicting the problems of social and legal dependence of women in post-revolutionary America, the writer draws the attention of readers to the problems of the nation and its ideology.

Keywords: *post-revolutionary prose, national identity, developing nation, gender stereotypes, fears, fantasies*

1. INTRODUCTION

The history of American literature is the story of the emerging New England nation, its ideology, cultural and national interests. Like all New England politics, this literature synthesizes the cultural and historical experience of its European ancestors, trying to find new forms and means to reflect their fears and fantasies, and create new myths about the “country of Colombia”.

The expression "fears and fantasies of an emerging nation" was first introduced into the literary circulation by researcher Cathy Davidson. Summarizing the experience of literary practice, Davidson points out the historical, cultural and social background that contributed to the development of these fears and fantasies. The search for historical roots and attempts to demonstrate the national identity of the Americans for centuries have been central in the study of the history of the North American state. Perhaps the reason for interest in this issue is that these roots by no means are not aristocratic, but to justify the phenomenon of a superpower is

a matter of honor of the whole nation. The researcher Bernard Baylin considers that the "founders of America" were provincials who lived outside the Atlantic civilization [Baylin, 2003: 7]. Undoubtedly, the "provincialism" of the colonists was reflected in the American prose of the early period, the originality of which the spoiled readers of the European capitals tried to overlook.

2. THE EARLY AMERICAN PROSE: THE CRITERIA OF DEVELOPMENT

According to Cathy Davidson, early American prose served as a means of expressing, "the fears and fantasies of a developing nation" [Davidson, 2004: 78]. Following the opinion of this researcher, contemporary critics treat prose samples of this period as "political texts" that contained information on the formation of the young Republic, its attempts to control racial and sexual differences, to determine personal and national identity during the crisis period. The motifs of temptations, violence, incest, murder, suicide, and other types of threats to the physical body repeatedly used in these texts are more read as a political threat to the "national body". So, in her study, Shirley Samuels argues that in early American literature, political and family topics intersect so closely that the threat of political or national ownership is considered equivalent to a threat to the female body [Samuels, 1996: 56]. Developing this thesis, Elizabeth Barnes calls the theme of seduction in the early American novel "an allegory symbolizing a threat to the national body", and the sentimental manners of patriarchal politicians are nothing but the search for access to the "national body" [Barnes, 1997: 43].

The formation of the American nation was influenced by three development criteria:

1. The myth of the "chosen people" became the basis for the expansion of nations, who were historically and culturally superior to the Americans. The myth of their exclusivity forced them to find new ways for world domination [Bancroft, 2010: 395].
2. The Interest to the East, and its spiritual and material values, inherited from the European ancestors, forced the Americans to turn towards India, Asia, and the land of Israel, to dream of "possessing, using and managing the East" [Said, 1978: 87].
3. The "women's question" that caused anxiety of all the Americans at all times occupied the minds of the American society. On one hand, the Puritan views with moral and socio-economic restrictions on the American women, on the other hand, far-fetched stereotypes about the sexual freedom of the Eastern women and men did not give them the possibility to decide on a gender issue. At the same time, it was Orientalism "that evoked images for idealizing and fulfilling American men's desires", and motivated American women actively participate in the formation of the American ideology [Edwards, 2000: 39].

It is a fact, but in the modern history of the United States, the gender stereotype with regard to the East also occurs in the social and political life of the country. No one could forget the latest presidential race when at the Congress of the Democrats in the California state the current head of the White House, Donald Trump, publicly insulted the mother of a military officer Captain Humayun Khan perished in the Iraq war, accusing her of the passivity inherent to the Eastern women. It is also a fact, that all America was immediately ready to defend this family and Gazala Khan: all, without exception, Muslims and Christians, people from Europe and Asia, men and women made a stand for the woman whose son died in the name of the US interests. All the officers' mothers considered themselves offended [New York Times, 2016/08/01].

3. CHARLES BROCKDEN BROWN, THE FOUNDER OF EARLY AMERICAN PROSE

The revival of interest to the history of American national statehood and identity in contemporary history requires a revision of attitudes to the literary works of the mentioned period, including the works of Charles Brockden Brown, the founder of this genre in the young American Republic. His literary works caused the greatest controversy and debates among both contemporaries and researchers of the writer's creativity.¹ The discussions were caused by the "aesthetic heterogeneity" of his stories and gothic novels. Only the reanimation of these unrecognized literary forms in the literary criticism at the turn of the twentieth century revived the interest to the works of C. B. Brown [Cowie, 1951: 69].

C.B. Brown is one of the writers who is not indifferent to the fate of women in the American society. He believes that "attitude to women in any society determines the power of this nation". Brown's reasoning about the role of women in the young Republic was particularly significant for a developing nation. Therefore, Brown's conclusions on gender issues, as, the necessity of education for women, gender equality, freedom of choice while creating a family, are used by modern feminist scholars [Lewis, 1996: 167]. The writer is also concerned about such problems of the American society, as the formation of the ideology of a democratic society and the role of the individual in this society, the formation of a national character and system of values².

The principles of the society' democratic structure by John Locke are reflected in the works of this prominent representative of early American prose. Thus, in the novel "Ormond" he recognizes the inseparability of the personal and social status of a citizen in a democratic Republic, and therefore even the traditional act of creating a family represents like "moving a woman from a private household environment in a social environment where she will be sexually significant for her husband and socially important for his family and relatives"[Brown, 1799: 28]. Designed in the form of a biographical sketch, "Ormond" demonstrates the synthesis of political and sexual virtues on the example of the young hero Constantia Dudley. Like all her contemporaries, Constantia grew up under the auspices of her family. Later, by the will of fate, being alone with the vicissitudes of life, she is forced to solve her problems independently. All the difficulties that this decent and self-sufficient girl had to overcome, and her attempts to achieve a balance between public debt and personal destiny figuratively signify the attempts of the young Republic to develop. Constantia actively participates in the life of the society, at the request of which a Republican woman should be socially active, as well as preserve women's dignity and sexual integrity, which is an indicator of her status in society [Brown, 1799: 34]. Based on the ideals of Puritanism, the attitudes of Brockden Brown undoubtedly express the demands of an emerging American society during the transitional period. Thus, at the end of the 18th century, the ideas of equality, social success, and hope for the future of the American dream still mature in the American society, which was not completely freed from the dogmas of Puritanism. A number of progressive elements of Puritanism were subsequently transformed into the ideals of the Enlightenment, represented by Charles Brockden Brown. In the works of this author, we can discuss the formation of a new type of a personality bred up from an American puritan, who appears to be more purposeful, rationalistic, and open to new ideas.

4. THE PROBLEMS OF GENDER IN CHARLES BROCKDEN BROWN'S STORIES

A new image of an American woman is also reflected in "Alcuin", a dialogue that explores the status of women and the "ordinary rights" necessary for her emancipation in the society [Brown, 1982: 8]. In "Alcuin", the author is experimenting a form of dialogue between a school teacher, Mr. Alcuin, who, by the nature of his work, should be motivated to bring progressive ideas to the masses, and Mrs. Carter, the pedantic widow, and as she is called in the story the "blue stocking." Mrs. Carter is the host of the house, which challenges "people of different ages and classes with different talents" to gather there. This fact indicates that Mrs. Carter herself also is a smart woman and she does not devoid of talents in all areas. Actively and freely discussing the issues of society, its morality and legislation, the mistress of the house causes the annoyance of the schoolteacher at the freedom of thought of the woman.

Further, the topic of these discussions is the powerless position of a woman and her role in the society, politics, and the family. The work addresses the issues of the country's political structure, ideology, education, legislation, and the complete absence of women's rights in these areas, where "the Constitution does not make any distinction between a woman and an animal". Further development of the dialogue is aimed at the problems of unequal marriages, uncomplaining life in marriage, where a woman is obliged only to "love and obey", being in complete material and moral dependence on her husband. On the one hand, Alcuin does not approve women's rights in politics and business, on the other - he recognizes the superiority of the female half of the country [Brown, 1982: 32]. Thus, the main character expresses an ambivalent attitude toward women: obviously, the smug and narrow-minded schoolteacher does not lag behind the rulers and legislators who created the social dependence of women in the country, and praises the superiority of his own gender, which has only a physiological need for a woman. Next, Alcuin tries to smooth over his mistake by proposing a model of a utopian society — a "paradise for women", in which both men and women are treated equally, for example, when receiving education, but there is no marriage in this society. To his surprise, Mrs. Carter, independent in discussing marriage issues, responds to this model with the protection of the institution of marriage, and under certain circumstances, the need for divorce. As a result, she recognizes the most important thing in the institution of marriage: marriage should be based on mutually independent choice and desire.

To enhance this thought, the author turned to a very popular at that time theme of the East, the theme that caused fear among all the Americans, and established stereotypes concerning cruelty and barbarism of the easterners³. "The most precious thing I have is my independence," says Mrs. Carter. It is impossible to describe all my feelings in the case that anyone or something impinges upon my freedom. It is better to let me be convicted of slave labor under the command of the Egyptian slave driver, put in shackles in the dark ... but I beg you, let us allow ourselves to choose a husband" [Brown, 1982: 58]. In this wish Mrs. Carter implies the fear of a woman and perhaps of the entire generation — the fear of losing the freedom acquired by several generations of new settlers in America. In this monologue, Ch.B. Brown, like the eighteenth century English feminist writer Mary Wollstonecraft, compares the position of a woman in America with that of slaves and reveals the position of a woman ready to fight for her freedom [Wollstonecraft, 1992: 9].

Revealing the tyrannical attitude of the government towards its citizens, the author compares it with the cruel attitude of the husband to his wife, idealizing the woman to the status of a state torn by contradictions of social order. Thus, he considers any violence against a woman to be equivalent to violence committed by an unfair government. Feminist writers, on the one hand, consider Brown an America's first feminist, on the other hand, reject his work,

calling it a patriarchal and degrading women. Others call "Alcuin: A Dialogue on the Rights of Women" "the first argument worthy of attention ever published in the United States" [Fleischmann, 1982: 6-41]. According to some scholars, by the arguments defending free love and the breakup of the institution of marriage, Brown ridicules the radical platform of the first feminist, Mary Wollstonecraft⁴. Thus, Leland Persona argues that Alcuin expresses "some concern about the role of women in society. Probably, contrary to Brown's uncompromising opposition to many despotic traditions of marriage, the attitude of his male characters towards marriage and women is very problematic" [Person, 1981: 33]. Cathy Davidson singles out "Alcuin" from the general mass of publications on the topic of marriage and free love as a work that followed in response to the publication of the biography of M. Wollstonecraft [Davidson, 2004: 71-86]. Obviously, all the debates around "Alcuin" come down to the biography and feminist platform of Mary Wollstonecraft, the first European human rights defender of the XVIII century, whose literary work entitled "A Vindication of the Rights of Woman" (1792) gave impetus to the development of the feminist movement not only in Europe, but also in America.

Following this principle of feminism, C. B. Brown in his works put forward independent and self-sufficient women, as his central images. Only such type of women would be able to break the familiar circle of relations that degrade her, the relations between a woman and a man, a woman and the society. The women, like Constantia Dudley or Mrs. Carter, who has a strong will and desire to break out into the world of active life, will be able to realize their "American dream". Obviously, such personalities become stronger as they are included in social life. However, the American society that has barely entered the path of the Enlightenment could not accept such women — their own citizens — and treated them as a pathology of social order. This society has long formed the concept of the world order and social distinctions, where a woman is placed on the lowest scale of assessment according to her physical abilities and gender. Any violation of the norms of behavior adopted in this society upsets both natural and social balance and leads to the emergence of new fears.

Any discrepancies from the generally accepted charter at all times were fraught with unpredictable consequences. Thus, contrary to Brown's feminist views, his contemporaries — writers and scientists, chose the concept of the biological purpose of a woman as the basis for relations between the sexes, in which childbirth, the pursuit for pleasure, the features of female physiology are more important than her passion for freedom and independent judgment [Lavater, 1794: 13]. Thus, the protagonist of Brown Alcuin is the representative for these social demands and the natural fears of men against women's independence. That is why he invites a woman backward - "to the paradise for women", where institution of marriage is missing, backward from her social and legal claims to her natural essence. Thus, in the study of William Alexander, this invitation is expressed in a subtle form. Describing the beauty of female physiology, the author points out that "these features give a woman indirect power over men". The author points out, that while men act directly depending on the circumstances, women have to become "objects of beauty and tenderness in order to manipulate the stronger sex, on which they depend and fulfill their desires". The author of the article William Alexander skillfully manipulates the public consciousness, directing it to the necessity of women' social rights denial of and the allocation of their natural status [Alexander, 1792: 13].

5. CONCLUSION

The paradigms of formation of the American ideology, especially in the gender issue, were examined on the example of the works of Charles B. Brown, the founder of the American novel and the first feminist writer of America. The dual attitude of the critics and researchers to his progressive thoughts about changing the status of women in the society is revealed on the examples of his "Ormond" and "Alcuin". The positions of his opponents are easy to understand: the fears of the nation are encoded in the minds of the first colonists who were expelled from their homes and the fantasies like the "American dream" and "heaven on the Earth" do not allow them to think outside the framework of the outlined ideals.

Charles Brockden Brown manifested interest to the fate of women in the American society and was distinguished by his feminist convictions. He experimented in his works, bringing innovative ideas and methods into American literature.

In addition to this, the creative works of Charles Brockden Brown, like the works of his compatriots, are not devoid of a biased attitude towards the East, oriental culture and its system of values. They used the theme of the East, which also aroused genuine interest and a sense of fear among the Americans, and especially as a tool for the self-determination of their nation.

REFERENCES

- ALEXANDER, William. On the Happy Influence arising from female society. Massachusetts Magazine, July 1795
- BANCROFT G. *History of the United States from the Discovery of the American Continent, 1834-1875*: 10 vols. N. York: Nabu Press, 2010
- BAYLIN, Bernard. *To begin the World A new: The Genuis and Ambiquities of the American Founders*. New York: Knopf, 2003
- BARNES, Elizabeth. *States of Sympathy: Seduction and Democracy in the American Novel*. New York: Columbia University Press, 1997
- BLOCH, Ruth. The Gendered Meanings of Virtue in Revolutionary America. "Signs" 13 (1987): 52,37,46,53
- BOORSTIN, Daniel J. *The Americans. The Colonial Experience*. New York, Random House, 1958
- BROWN, Charles Brockden. *Alcuin. Dialogue*. New York, 1982
- BROWN, Charles Brockden. *Ormond; or The Secret Witness*. New York: G. Forman, 1799
- BUSH, Jr., Harold K. *American Declarations. Rebellion and Repentance in American Cultural History*. University of Illinois Press, Urbana and Chicago, USA, 1999
- COWIE, Alexander. *The Rise of the American Novel*. New York: American Book Company, 1951
- DAVIDSON, Cathy. The Matter and Manner of Ch.B.Brown's "Alcuin"// Bernard Rosenthal. *Critical Essays on Ch.B.Brown*, 1981, 71-86
- DAVIDSON, Cathy N. *Revolution and the World. A Rise of Novel in America*. Oxford University Press: USA, 2004
- EDWARDS, Holly Noble *Dreams: Wicked Pleasures. Orientalism in America, 1870-1930*. New York: Princeton University Press in association with Sterling & Francine Clark Art Institute, 2000
- FLEISCHMANN, Fritz. Charles Brockden Brown: Feminism in Fiction. //American Novelists Revisited: Essays in Feminist Criticism. Boston: Hall, 1982, 6-41
- Langhorne. *The Accomplished Female Character*, Massachusetts Magazine, April 1792
- LAVATER, Johann Caspar. *Essays on Physiognomy*. Mass-setts Magazine, January, 1794
- LEWIS, Paul. Charles Brockden Brown and the Gendered Canon of Early American Fiction. *Early American Literature* 31:2, 1996
- SAID, Edward. *Orientalism*. Routledge & Kegan Paul, 1978
- SAMUELS, Shirley. *Romances of the Republic: Women, the Family and Violence in the Literature of the Early American Nation*. New York: Oxford University Press, 1996
- PERSON, Leland. *My Good Mama*. "Studies in American Fiction 9", 1981, 33
- WOLLSTONECRAFT, Mary. *A Vindication of the Rights of Woman*. 1792; rprn. London: Penguin Books, England 1992
- <http://www.nytimes.com/2016/08/01/us/politics/khizr-khan-ghazala-donald-trumpmuslim-soldier>

NOTES

1 See: F.O.Matthiesen, (1968). *The American Renaissance*. New York: Oxford UP, 1941, 202; *Charles Brockden Brown and the Invention of American Gothic*// Leslie Fielder, (1992), *Love and Death in the American Novel* (New York: Anchor Books, [1966], 126; David Lee Clark, (1952). *Charles Brockden Brown: Pioneer Voice of America*. Durham: Duke UP

2 See: in Julia Stern, (1997), *The Plight of Feeling: Sympathy and Dissent in the Early American Novel*. Chicago: University of Chicago Press, 153-238; Stephen Watt, (1994), *The Romance of Real Life: Charles Brockden Brown and the Origins of American Culture* (Baltimore and London: John Hopkins University Press, 1994), 33-34

3 See: James A. Field Jr., *America and the Mediterranean World, 1776-1882* (Princeton: Princeton University Press, 1969); David H. Finnie, *Pioneers East: The Early American Experience in The Middle East* (Cambridge: Harvard University Press, 1967); A. L. Tibawi, *American Interest in Syria, 1800-1901: A Study of Educational, Literary, and Religious Work* (Oxford: Clarendon, 1966)

4 Wollstonecraft has lived with the American businessperson Gilbert Imlay for 3 years and gave a birth to a daughter. This event considered unacceptable even for Paris and London in the XVIII century.

HomerOS

Cilt / Volume 2, Sayı / Issue 2, 2019, pp. 31-38

E - ISSN: 2667-4688

URL: <http://www.ratingacademy.com.tr/ojs/index.php/homerOS>

DOI: <https://doi.org/10.33390/homerOS.2.005>

YURT AS A MICRO MODEL OF THE UNIVERSE IN THE CONTEXT OF “LANGUAGE: CULTURE”

(LINGUISTIC AND CULTURAL ANALYSIS ON THE MATERIAL OF THE KAZAKH AND MONGOLIAN LANGUAGES)

*Gulsara Amangeldiyevna KOZHAKHMETOVA * & Gulgaisha SAGIDOLDA***

* L.N. Gumilyev Eurasian National University, Faculty of Philology, Kazakhstan

E-mail: gulsarateacher@mail.ru

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4775-3902>

** L.N. Gumilyev Eurasian National University, Faculty of Philology, Kazakhstan

E-mail: sagildolda@mail.ru

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1797-8457>

Received: 2 January 2019; Accepted: 21 April 2019

ABSTRACT

One of the main tasks of Altaistics in the XXI century is to study the interconnection and relationship between the large language groups, such as Turkic, Mongolian, Tungus-Manchu and Japanese-Korean, connecting ethnogenesis, history, traditions and customs, spiritual and cultural heritage and world outlook of the people speaking these languages, and an interdisciplinary approach to Altaistics on this basis. It is important to take the phraseological fund of Altaic languages as the goal of comparative studies, based on interdisciplinary complexity.

*In this regard, studying mythological-symbolic code of Turkic-Mongolian language picture of the world by comparing the Kazakh and Mongolian equivalent phraseologisms, based on *kiiz úi* [ki:iz ui] ‘felted mat house’, ‘yurt’, in the context of “language and culture”, we identify the similarities and distinctive features of ancient cognition of the Turkic (Kazakh) and Mongolian culture in Central Asia, historically, culturally and linguistically connected since ancient times. *Kiiz úi* is not just a house, comfortable for moving from one place to another, but also can symbolise of binary oppositions of the universe.*

*In nomadic worldview *kiiz úi* – the micro image of the world, *shańyraq* [ʃaŋyraq] ‘wooden circle forming the smoke opening of a yurt’ in this image is the micromodel of the Sky, *kúldireyish* [kuldireuiʃ] ‘cross racks on the top side of yurt’ which is connected to *shańyraq* like arks symbolises “the unity of the Space and the Man”, *ýyq* [uwqw] ‘flexed racks connected to *shańyraq* is the symbol of the Sun rays that lights the world.*

Keywords: Turkic, Kazakh, Mongolian, language picture of the world, traditional culture of nomads, mythical-symbolic code, nomads’ worldview, phraseological system of language, language image, ethnographic phraseologism, internal structure of phraseologisms.

1. INTRODUCTION

Many lingual data of mythical-symbolic context concerning ancient Kazakh and Mongolian ethnoses' worldview and understanding of are associated with *kiiz úi* ‘felted mat house’.

Comparative study of Kazakh and Mongolian figurative phraseologisms with *kiiz úi* (yurt) in the context of “language and culture” is substantial. Phraseological system of any language is considered to be a small language system that encodes the centuries-old fund of knowledge about ethnic culture in its background image and connects with the next generation as “a typical scheme of life events”, that is a fragment of language picture of the world.

It comes from the basic function of phraseology as a unit of language, “the main function of phraseological units is not to make nominations but to evaluate and describe the phenomena and objects” (Smagulova, 1998). That’s why the function of phraseological units as linguacultural source is to identify the common areas, regarding the evaluation and description of some phenomena, objects and situations in the life of Kazakh and Mongolian people. We can also identify the peculiarities of each nation regarding the understanding of realities.

2. MAIN PART

From the last quarter of the XX century ethnographers had been paying great attention to the semantic description of *kiiz úi*, the home of the Turkic and Mongolian people in the Southern Siberia and Central Asia (Zhukovskaya). There are many scientific works considering *kiiz úi* as a micromodel of the world for nomads (Wasilewski). We can find semantic analyses that divide the inner part of *kiiz úi* into sectors (as a *fire place, seat of honor, treshold*), and their traditions and customs with these sectors and symbolic meaning (Shakhanova, 1998).

Kiiz úi is not just a house which is equipped according to the geographic location and comfortable for moving from one place to another, but also the symbol of binary oppositions of the universe like day and night, man and woman, hostility and friendship, poverty and richness, etc. (Timoshinov, 1997).

The nomadic circle formed *kiiz úi* is the navel of world at large. The initial spot of vertical lines raising to the top, horizontal lines expanding to sideways and the central spot of the space, is “the centre of outworld space” – family, village and hearth. For nomads, moving for the distance of about hundreds of kilometers from spring-place to summer-place, from summer-place to fall-place, from fall-place to winter-place and from winter-place again to spring-place, the world is ball-shaped and the sky is round shaped, like their yurts.

In the nomads' worldview *kiiz úi* – the micro image of the world, *shańyraq* [ʃaɲyraq] ‘wooden circle forming the smoke opening of a yurt’ (in figurative meaning: ‘house, family’) in this image is the micromodel of the Sky, *kúldireyish* [kuldireuiʃ] ‘cross racks on the top side of yurt’ which is connected to *shańyraq* like arks symbolises “the unity of the Space and the Man”, *ýyq* [uwwq] ‘flexed racks connected to *shańyraq* is the symbol of the Sun rays that lights the world. *Shańyraq* and *ýyq* are the symbols of “the space” and *kerege* [kerege] ‘cross racks like the house wall’ is “the steppe space”, *ýyq* and *kerege* is the junction of “space” and “steppe”.

Circle is the symbol of Obscurity, infinite Space, unmeasureable Time for nomads, so circle-shaped *shańyraq* is the symbol of “generation procreation”, “viability or termination of the tribe”. The joining of six straight lines to the *shańyraq* circle means *the unity of seven generation under one hearth*, i.e. *the unity of one tribe*.

Shańyraq, which is made of wood, is one of the main elements of *kiiz úi*, one of “the bones of house” like *ýyq*, *kerege* and *esik* (door). *Shańyraq*, becoming black from being

fumigated with the smoke of birch hearth and transferred from ancestors is symbolically very important for Kazakh people’s perception. For Kazakh people *shańyraq*, first of all, is a symbol of generation continuation, welfare and unity among the relatives, responsibility and respect between father and son. *Shańyraq* serves to provide entering of sun beams into the house and to fill the house with the rays of daytime life and plays great role in the spiritual and cultural life of Kazakh people. Its objective and symbolic meaning, its importance developed such set expressions as *qara shańyraq* (parental home), *shańyraq kóterý* (to create a family), *shańyraǵyna at (qobyz) oinatý* (to crush to the ground), *shańyraǵy shaiqalý* (to destroy family), *shańyraǵy ortasyna túsý* (to lose paterfamilias).

The fact that *shańyraq* is connected with generation procreation can be explained with its symbolic and semantic significance in the Kazakh worldview. Kazakh set expressions as *shańyraq kóterý* (*lit.* to raise a hearth - “to marry and live separately from parents”), *qara shańyraq* (“parental home, passed from father to son”), *shańyraǵyn biik bolsyn!* (Let your hearth be high! – wedding wish) mean prosperity of generation, their continuation, and the expressions as *shańyraǵy shaiqalý* (*lit.* fall of the hearth - “to destroy family”), *shańyraǵy ortasyna túsý* (to lose family members), *shańyraǵyna at (qobyz) oinatý* (to crush to the ground) mean family destruction. The ceremony of putting *shańyraq* near the tomb of the last successor of the generation is also one of the inseparable attributes of the Kazakh culture.

Kuiz úi is comfortable dwelling not only in Kazakh people’s everyday life, but all Turkic-Mongolian tribes, engaged in cattle-breeding and held nomadic lifestyle. The word *shańyraq* is not odd as a realey in Mongolian worldview, perception and understanding and in the Mongolian language it is called as *тооно*. There are phraseological units connected with *shańyraq* in the Mongolian language though very rare. Here it does not mean “family, tribe”, but connected with “getting adult” and used as a measure of age. For example, the Mongolian set expression *тооно өргөх* (*lit.* ‘to raise the hearth’) which sounds similar to Kazakh expression “to create a family” means “to be the head of the village, to be a citizen of the country”, and the expression *тоонотой гэрт толгой холбох хүн* (*lit.* ‘the person with whom you meet under the hearth’) means “your wife at home”. The notion “to get adult” is similar to Kazakh *shańyraq kóterý* (“to create a family”).

However the set expressions in Mongolian with the basic word *тооно* “family hearth” in lexical composition are not so active and viable as in the Kazakh language both numerically and contextually. But the word *голомт* “fire place” like the word “family hearth” in the Kazakh language is specific with its symbolic peculiarities and the basis for developing various set expressions, i.e. creates “image gallery”. For example, phraseological unit *гал голомт* (*lit.* ‘fire ash’) “main family house; the house which is heired from grandfather to father and from father to the youngest son, i.e. main hearth”, *голомт залгамжлагч* (*lit.* ‘fire successor’) means “the youngest son successor”, *голомт тасрах* (*lit.* ‘fire stopping’) means that due to the only son’s death because of unexpected situations or lack of a boy in the family “to lose family head”, and *голомты нь баллах* (*lit.* ‘to stop the fire’) reminds ancient war periods with the meaning “to destroy the family, to terminate the tribe”. We can see the lifestyle of Mongolian people in these phraseological units when they lived in caves, and blowed the ash not to extinguish the fire and guarded the fireplace.

It is obvious that many expressions which describe Kazakh and Mongolian peoples’ beliefs to worship fire can be found in both Kazakh and Mongolian languages. They are originally connected with the lifestyle of ancient people who considered fire as the basis of their life. The understanding of “keeping the fire in the hearth” in the life, belief and traditions of Mongolian people resulted in becoming the word “hot ash” the word-symbol. The word *голомт* “fire place” in the Mongolian language in its figurative meaning is the same as the word *shańyraq* “family hearth” in the Kazakh language and contributes to developing the notions,

describing the national cultural and spiritual values, transferred from generation to generation, therefore function as the dominant meaning in many figurative expressions.

From these linguistic data we notice that nomadic Mongolian people, who connect their *kiiz úi* with mythical worldview, where fireplace or fire hearth is “the central spot of the whole world”. Mongolian people marked the spot where the vertical and horizontal lines of the world join with fire made by them and they believe this joint spot links the spirits of their ancestors and them as the symbol of unity. The horizontal lines which come from the joint spot along the circle (space, time) mean people’s actions, and the vertical lines, raising to heaven from the joint spot, are the link between the predecessors and their generation. We can say that such mythical symbols have their place in figurative phraseological units of two languages concerning the *kiiz úi* as semantic units.

Shańyraq (family hearth), symbolizing the generation continuation in Kazakh people’s life and fireplace in the Mongolian language present the difference in the perception and understanding of two nations. We can say that these mythical symbols contain the information about the moments of social mentality emergence.

The fact that ancient people “associated the life with fire” and guarded the fireplace makes the mythical symbolic basis of the notions *fire, fireplace, fire hearth* (Gaadamba, 1990), and the mythical symbolic basis *shańyraq* is connected with the idea of “the sun is the source of life” (Zhubanov, 1999). G.Smagulova explains the occurrence of the Kazakh set expressions like “not to spit to the fire in the hearth”, “not to step on the ash”, “let the fire of your hearth not extinguish!”, “head of the fire” and other expressions of wishes, and the curses is “not with the beliefs of nomads to pray the fire”, but with “dependance of nomadic lifestyle from environment” (Smagulova, 1998). Kazakh people wish the safety of the fireplace and head of the fire, strongness of the *shańyraq (family)*, being *shańyraq* high and smoke from the fireplace straight is for well-being, and extinguishing of fire, breakage of *shańyraq* for painful and sad event as in Mongolian “the lack of fireplace successor” (*голомт залгамжлагч үргүүдэх*), “fire stopping” (*голомт тасрах*).

Nomads mark their living surrounding with circle *kerege* (cross racks of *kiiz úi*) like its wall, the “central circle” means the internal space, i.e. “inner world – own family and relatives”, protected from the outer world by *esik* (the felted mat door). *Esik* [esik], *bosağa* [bosaga] or *tabaldyryq* [tabaldyryk] (treshold) are the borders, separating the “inner world” from “outer world”. *Esikten syǵalay* (to look through the closed door) is an intention to “know about the somebody’s inner world”, i.e. “somebody’s family”, and *bosağa (tabaldyryq) attay* (lit. to step the treshold) means to “enter the inner world” or “to become a member of the family”.

In the Kazakh language the word *esik* develops such expressions as *esigi ashyq* (open door), *esigi tar* (narrow door), *esiginen qaramay* (not to look through the door), *esik kózinde* (near the door), *kisi esiginde* (near somebody's door), *esik kórgen* (lit. seeing someone else’s door – “a woman who has been married”) etc., the word *bosağa* (treshold) develops *bosağa attay* (to step the treshold), *bosağada júry* (lit. ‘to be on the treshold’ – “to be a servant”), *bosağasy úñirey* (‘empty treshold’), the word *tabaldyryq* (treshold) develops *tabaldyryǵyn attamay* (‘not to step through treshold’), *tabaldyryǵyn tozdyry* (‘to come everyday’) etc. The meaning of the Mongolian word “*босго*”: 1) treshold (old); 2) bounderies. There are expressions like *босгыг алхахгүй* (lit. ‘not to step the bounderies’) “to stop coming home, to break the relationship”, *босго элээх* (lit. ‘to deteriorate the treshold’) “to come everyday, to pester”, *босго ширүүнтэй* (lit. ‘restrained treshold’) “unfriendly family” etc. Mongolian people believe that to step the treshold or to stumble over the treshold is a bad sign, which means “the happiness leaves the family”, and for Kazakh people to put the feet on the treshold or to stretch the hand along the treshold is also bad luck (Akhmetov, 1995).

There are plenty of phraseological expressions with the word *esik* in the Kazakh language, but there just a few with word in the Mongolian language like *хаалга* “door” (*хаалга мөргөх* – 1. ‘to pray to the door (ceremony)’; 2. *lit.* ‘to butt the door’ -“to trouble by coming again and again”) (Akim, 1985).

The nomads circle the place of their cattle barn, milk pail etc., i.e. “the microworld of life” as *irge* [irge] (footing). To be inside this circle means to be closer “to his family”, and to go out of this circle means to be far from the ‘inner world’ (from the family), “to become outsider”. So the word *irge* is very active in both languages and develops many phraseological units as *irgesi berik* (*lit.* ‘to have strong wall’ - “united and friendly village, clan”, *irgesi sógily* (*lit.* ‘to destroy the footing’- “to lose the friendship”), *irge teby* (*lit.* ‘to put footing’ - “to settle, to live”), *irgesin kóterý* (*lit.* ‘to move the footing’ - “to move, to migrate”), *irgesin ashyp aly* (*lit.* ‘to divide the footing’ - “to go apart, to live separately”), *irgesin ayılaq salý* (*lit.* ‘to take footing away’ - “not to approach, to live in at a distance”) etc. in the Kazakh language, and *хаяа түшүх* – *lit.* ‘to support the footing’ - “to live supporting each other”, *хаяагаа манах* – *lit.* ‘to guard the footing’- “to wait for the outcome of something), *хаяаанд буух* – *lit.* ‘to step the footing’ - “to become neighbours”), *хаяа дэрлүүлэх* – *lit.* ‘to be close by footing’ - “to build the house close to neighbour’s”) etc. in the Mongolian language.

So we can say that the phraseological units with *kiiz úi* contribute to create the linguistic image of the world, the fragments of its manifestation. Not all the parts of *kiiz úi* are similar, but the parts, important symbolically in the the nation’s worldview and play great role as an object, can enter the linguistic image system of two languages. B.Akberdieva, the researcher of mythical and perceptive structures of the Kazakh lexical and phraseological system, provides A.F.Losev’s opinion that “myths are the truth of life in primitive society, the symbolic image of the surrounding of people” and that “myths do not live just in the thoughts and fantasy of people, but in their actions. The environment and lifestyle also can be the myths, i.e. the awareness of ancient people make the myths” (Akberdieva, 2000). The mythologems which are considered as the units (structures) which demonstrate the mythical perception are the “values” which survived in the depth of words and mind.

The internal structure of the names and phraseological units pertinent to “*kiiz úi* - microcosmos of nomads” containing the ethnical and cultural information are closely connected with mythologems. “Even though the mythologems in the internal structure cannot control totally the meaning of phraseological units, they can correct the present time functioning of their meanings and direct them” (Maslova, 2001). For example, the facts that denote the values of nomads’ “inner world”, namely, the nomad family, family hearth inheritor, wife, the fire he makes, the smoke of this fire, relatives, children in the house, that unite the figurative expressions and show their common ethnical and cultural environment are the mythologems like “*ot – tútin*” (fire-smoke), *ot–urpaq–jan* (fire-generation-person) in their internal structure. They are mythical and perceptual structures common for Turkic-Mongolian languages and put in one line the Kazakh phraseological units as *otbasy* (‘family’), *oshaq qasy* (‘fireplace’), *tútin tútetý* (‘to let the smoke out’), *tútini túzý ushý* (‘straight smoke’) and Mongolian phraseological units as *гал голомт сахигч* (*lit.* ‘fireplace guardian’) “the youngest son, family hearth inheritor”, *зэрийн умааг үзэх* (*lit.* ‘to see smoke at home’) “to be a separate family”, having the common ethnical and cultural background and creating the similar image.

If we combine the nomadic *kiiz úi* with the ancient perception of mythical model of the world, we can notice that the number of *kiiz úi* parts (three, four and seven) is similar to the number of mythical layers of the world. For example, the main parts of *kiiz úi*, containing *three* parts: *shañyraq* (hearth), *ýyq* (the arcs on the top of *kiiz úi*) and *kerege* (the cross lines like the wall of the *kiiz úi*), the outer cover of *kiiz úi* which contains *four* parts: *túndik*, *úzik*, *týrlyq*, *irgelik* make seven elements in total. The internal part of *kiiz úi* is divided according to the

nomad relationship and also in accordance with the social, sex and age status into three parts like *threshold, fireplace and place of honour*, and in accordance with the location of objects they are divided into seven: from the left to the place of honour: *dish place, bed place of the family head*; from the right to the place of honour: *place for the new-born cattle, place for the household objects* like saddle, stapes, lasso and etc., further if the family has a daughter-in-law, *then place of newly-married*, if not, then *the place of the daughter*; from the place of honour to the left: *chest place, fire place* (in the center).

Basis for recurring of the mythical layers of the world like 3, 4 and 7 parts of *kuiz úi*, also the fact that “these sacred numbers were the basis to make certain chains and combinations is the understanding, perception and worldview of the ancient people” (Kenesbaev, 1977). In other words, ancient people’s mythological understanding of their living environment, i.e. “the nature of the world and people” are shown in the symbolic meaning of those numbers, in the ethnographic meaning of the phraseological units with the numbers.

The numbers three, seven, nine and forty which are used as the symbols of an object or phenomenon are very important in the mythical system of nomads’ worldview. Saying about the mythical image of linguistic units in the Kazakh language B.Akberdieva points that the mythical layers in one of the variants of world horizontal model are marked with number *tórt* (four), and the expressions like *tórt buryshy* ‘four angles’, *tórt qubylasy túgel* ‘all the four angles together’, *tórt kózi túgel* ‘all four eyes together’ etc. indicate that the world vertical model is divided into three: *the sky, the Earth and the Underground world*, all these layers are linked vertically with “world column” or “space tree” (Akberdieva, 2000). N.Ualiuly draws our attention to the ancient people’s beliefs in the world mythological layers by the Kazakh phraseological units *jeti galam* (seven planets), *jeti dúnie* (seven worlds), *jeti qat kók* (seven-layered skyworld) etc.(Ualiuly, 1998).

In Mongolian mythical perception number *three* (гурав(н)) has combinations as *ертөнцийн гурав* (lit. ‘world’s three’) “three planets”: the Sky, the Earth, the Underground world; *гурван сайн заяа* - lit. ‘three good lives’: the God, the Sky, the Man; *гурван муу заяа* - lit. ‘three bad lives’: Hell, Devil, Wild animal; *ертөнцийн гурван үүд* -lit. ‘the three doors of the world’: Height, Tongue, Mood; *ертөнцийн гурван цагаан* -lit. ‘the three whites of the world’: the child’s teeth, the old man’s beard, the dead person’s actions; number *four* (дөрөв (н)) develops *дөрвөн зовхис* (‘four vicinities’) “the four angles of the world”; *дөрвөн зүг* (‘four directions’): the South, North, East, West. Number *seven* (долоо(н)) in the Mongolian language make such set expressions as *долоон голтой* (‘with seven endings’) “very patient”, *долоон ходоодтой* (‘has seven stomachs’) “insatiable”, *долоон уулын цаагуур* (‘beyond seven mountains’). They are similar to Kazakh phraseological units *jemeneidiń jer túbi, kóz kórmes, qulaq estimes jer* “very far, remote place”, *доройтхын долоон хамсаа* (‘crisis has seven companions’), similar to Kazakh phraseological units as *jut jeti aǵayndy, kedeidiń qyryq qursaıy* “the misfortune will not come alone”.

3. CONCLUSION

In conclusion, Kazakh people’s symbolically thinking about *shańyraq* (family hearth: “microimage of sky”, “symbol of generation procreation and unmeasureable time”), *esik* (“the boundary which does not allow entering the outerworld negative powers inside”), and Mongolian people about *fireplace*, *fire-pit* (“the joining spot of vertical and horizontal lines of the world”, “the central spot of the world which is located along the circle”) and the development of figurative phraseological units on the basis of these thinking demonstrates these nation’s perception and understanding of life etc. The similarity of mythical and symbolic meaning of Kazakh *irge* and Mongolian *xаяа* (footing), Kazakh *bosaǵa* and Mongolian *босоо* (treshold) (the boundary dividing “the inner space” from “the outer space”, “the inner world” from “the outer world”, “the inner circle” from “the outer circle”) shows us that the phraseological units with these words refer to one ethnical and cultural background and proves the common worldview of these two ethnoses.

BIBLIOGRAPHY

- AKBERDIEVA B.K. Leksiko-frazeologiyalik juyedegi miftik-tanymdyq qurylymdar. KDA.- Almaty, 2000. B.15.
- AKBERDIEVA B.K. Leksiko-frazeologiyalik juyedegi miftik-tanymdyq qurylymdar. KDA.- Almaty, 2000. B.23.
- AKHMETOV A. Turki tilderindegi tabu men evfemismder. - Almaty, 1995. B.64.
- AKIM G. Mongol-oros, oros-mongol ovormots heltsiin tol. –UB., 1985. H.62.
- GAADAMBA Sh. Nuuts tovchoony nuutsaas.-UB., 1990. H. 110.
- KENESBAEV I. Qazaq tilining frazeologiyalik sozdigi.- Almaty, 1977.B. 612.
- MASLOVA V.A. Lingvokulturologiya. M., 2001. S.87.
- SHAKHANOVA N. Mir traditsionnoi kultury kazakhov.- Almaty, 1998. C. 19-47.
- SMAGULOVA G. Magynalas frazeologismderding ulttyq-madeni aspektileri.- Almaty, 1998. B. 12.
- SMAGULOVA G. Magynalas frazeologismderding ulttyq-madeni aspektileri –Almaty, 1998. B.168.
- TIMOSHINOV V. Kulturologiya: Kazakhstan-Evrasya-Vostok-Zapad. -Almaty, 1997. S.49.
- UALIULY N. Frazeologiya jane tildik norma. -Almaty, 1998. B.13.
- WASILEWSKI I. Space in Nomadic Cultures: A Spatial Analysis of the Mongol Yurts// Altaica Collecta.- Wiesbaden, 1976; Ibraev B. Kosmogonicheskie predstavleniya nashih predkov // DI SSSR. 1980. N8. S.40-45.
- ZHUBANOV K. Qazaq tili boiynsha zertteuler. - Almaty, 1999. B.398.
- ZHUKOVSKAYA N.L. Kategorii I simvolika traditsionnoi kultury mongolov.- M., 1988; Sagalayev A.M., Oktyabrskaya I.V., Lvova E.L., Usmanova M.S. Traditsionnoe mirovozzrenie turkov Yuzhnoi Sibiri: prostranstvo I vremya. Veschny mir. - Novosibirsk, 1988; Toleubaev A.T. Relikty doislamskih verovaniy v semeinoi obryadnosti kazakhov (XIX-XXcc.). - Almaty, 1991; Galiev A.A. Traditsionnoe mirovozzrenie kazakhov. - Almaty, 1977; Karakuzova Zh.K., Khasanov M.Sh. Kosmos kazakhskoi kultury.- Almaty, 1993.

HomerOS

Cilt / Volume 2, Sayı / Issue 2, 2019, pp. 39-54

E - ISSN: 2667-4688

URL: <http://www.ratingacademy.com.tr/ojs/index.php/homerOS>

DOI: <https://doi.org/10.33390/homerOS.2.006>

BAĞIMSIZLIK SONRASI AZERBAYCAN'DA DİL MESELELERİNİN TARTIŞMALARI (TÜRK DİLİ, AZERBAYCAN DİLİ VB.)

ARGUMENTS OVER LANGUAGE ISSUES IN AZERBAIJAN AFTER GAINING THE INDEPENDENCE (TURKISH, AZERBAIJANI, ETC.)

Ziyafet Firuze QASIMOVA *

* Bakü Slayyan Üniversitesi, Azerbaycan

E-mail: decel2002@yahoo.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6579-5110>

Geliş Tarihi: 19 Aralık 2018; Kabul Tarihi: 15 Nisan 2019

Received: 19 December 2018; Accepted: 15 April 2019

ÖZET

Azerbaycan'ın bağımsızlık kazanması ile ana dil meselesi siyasi, ideolojik tartışmaların odağı oldu. Bu tartışmalar esas olarak aşağıdaki konuları içermekteydi:

- a) Ana dilin sosyal-siyasi durumu konusu
- b) Ana dilinin adı meselesi

Azerbaycan'da Sovyet hâkimiyeti kurulduktan sonra kabul edilmiş ilk Anayasada devlet dili hakkında hiçbir madde konulmamıştır. Azerbaycan SSCB'ye üye olduktan sonra 1937 yılında kabul edilen Anayasa'da da Azerbaycan'ın devlet dili hakkında hiçbir madde bulunmamaktadır. 1956 yılında Azerbaycan SSC Yüksek Sovyetinin kararıyla 1937 yılında kabul edilmiş bulunan ülke Anayasasına Azerbaycan Türkçesinin devlet dili olması ile ilgili madde eklendi. Ve bunun ardınca Azerbaycan'da ana dilinin kullanım meselesi sorunları ortaya çıktı. Azerbaycan bağımsızlık kazandıktan sonra Azerbaycan'da ana dilinin kullanım meselesi sorunları yanında devlet dilinin adı meselesi de gündem konusu ve tartışmalar odağı olmuştur.

1980'li yılların sonu, 1990'lı yılların başlarında Azerbaycan'da ana dilinin adı konusunda üç anlayış ortaya çıktı:

1. "Azerbaycan dili" adını savunanlar;
2. "Türk dili"ne dönüşü savunanlar
3. "Azerbaycan Türk dili" veya "Azerbaycan Türkçesi"ni savunanlar.

"Azerbaycan dili"nin kullanımının yerleştiği kabul edilmekle beraber, bu anlayıştan Türklüğe karşı bir anlam çıkarılanlar da vardı. Bazıları da ana dilinin isminin "Türk dili" olmasıyla halkın Türkiye Türkçesi ile konuşma zorunda kalacağını düşünüyordular.

Bu çalışmada bu sorunlar dile getirilecek ve sonuçlar değerlendirilecektir. Çalışmanın en önemli özelliği şimdiye kadar yapılmamış meclis tutanakları Azerbaycan Milli Meclisinin arşivinden alınarak sunulacak, burada yukarıda belirtilen tartışmalara geniş yer verilecektir. Ayrıca Azerbaycan basınında yer alan tartışmalarla karşılaştırma yapılacaktır. Bunun için Azerbaycan Milli Meclis arşivi belgeleri ve Azerbaycan basını kaynakları esas alınacaktır.

Anahtar Kelime: *Türk dili, Azerbaycan dili, Ana dili, Azerbaycan Türk dili, Azerbaycan basını.*

ABSTRACT

After Azerbaijan's gaining independence native language issue became the centre of political and ideological arguments. These arguments mainly covered the following themes:

- a) Social-political status of native language*
- b) Native language's name*

In the first Constitution adopted after the establishment of Soviet rule in Azerbaijan, there was no item about state language. In the Constitution adopted in 1937 after Azerbaijan's membership in SSRU, state language item was also absent. In 1956 on decision of Supreme Council of Azerbaijan SSR the item about adopting Azerbaijani Turkish as state language was added to the Constitution of 1937. After that native language usage problems in Azerbaijan arose. After gaining the independence, along with native language usage problems state language's name issue also became actual problem and the centre of arguments.

At the end of 1980's - in the beginning of 1990's three opinions on native language's name were formed in Azerbaijan.

- 1. The defenders of "Azerbaijani language" term.*
- 2. "Turkish language"*
- 3. "Azerbaijani Turkish language"*

Besides those who accepted "Azerbaijani language" term there were some who considered this notion against turkism. Others thought that "Turkish language" term would make people speak Turkish.

These problems will be lightened and the results carried out in this article. The most important peculiarity of the article is that Parliament documents from the National Parliament's Archive will be presented, all above mentioned arguments will be widely lightened here. Besides, arguments from Azerbaijani press will also be compared on base of Azerbaijan National Parliament's archive and Azerbaijani press sources.

Keywords: *Turkish language, Azerbaijani language, native language, Azerbaijani Turkish language, Azerbaijani press.*

Azerbaycan'ın bağımsızlık kazanması ile ana dil meselesi siyasi, ideolojik tartışmaların odağı oldu. Bu tartışmalar esas olarak aşağıdaki konuları içermekteydi:

- 1. Ana dilin sosyal-siyasi durumu konusu**
- 2. Ana dilinin adı meselesi**

1. ANA DİLİN SOSYAL-SİYASİ DURUMU KONUSU

Azerbaycan'da Sovyet hâkimiyeti kurulduktan sonra kabul edilmiş ilk Anayasada devlet dili hakkında hiçbir madde konulmamıştır. Azerbaycan SSCB'ye üye olduktan sonra 1937 yılında kabul edilen Anayasa'da da Azerbaycan'ın devlet dili hakkında hiçbir madde

bulunmamaktadır. 1956 yılında Azerbaycan SSC Yüksek Sovyetinin kararıyla 1937 yılında kabul edilmiş bulunan ülke Anayasasına Azerbaycan Türkçesinin devlet dili olması ile ilgili madde eklendi. Bu maddenin kabul edilmesi ülkede tartışmaların ortaya çıkmasına sebep oldu. Devlet dairelerinde çalışanların bazıları bu durumdan hareketle resmi idarelerde yazışmaların sadece Azerbaycan Türkçesinde olmasına çalıştılar, yazı makinelerini değiştirmeye başladılar. O zamanlar devlet işleri sadece Rus dilinde yürütüldüğünden çalışanların çoğunluğu Rus dillilerden-Rusça konuşan Azerbaycanlı, Rus ve Ermenilerden oluşuyordu. Bu yüzden çalışanların bazılarının işine son verildi ve bu da Azerbaycan'da sorunların ortaya çıkmasına sebep oldu. 1959 yılında SBKP MK (Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi) Azerbaycan'da milliyetçilik hareketleri üzerine bir karar kabul etti ve bazı yöneticiler işten alındı. 1960 yılından başlayarak Azerbaycan Türkçesi devlet dili statüsünde olmasına rağmen Rus dili hâkimiyetini korumakta idi. 1977-1978 yılında Anayasa tekrar düzenlenirken Azerbaycan dilinin (Azerbaycan Türkçesi) Azerbaycan SSC'nin devlet dili olması hakkında bir madde hazırlandı. Bu madde Moskova'da yankı uyandırdı. Diğer Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerde böyle bir madde olmadığından bu maddeye gerek kalmadığı belirtildi. Uzun tartışmalar sonucu 1978 yılında Azerbaycan Anayasası kabul edildi ve Azerbaycan dilinin devlet dili olması ile ilgili madde dâhil edildi.¹ Anayasanın devlet dili hakkında 73. maddesine göre

Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin devlet dili Azerbaycan dilidir.

Azerbaycan SSC, devlet organlarında ve sosyal alanlarda, kültür, maarif müesseselerinde ve başka idarelerde Azerbaycan dilinin kullanılmasını sağlar ve onun her bakımdan gelişmesi için devlet yardımı yapar.

Azerbaycan SSC'de Rus dilinin, aynı zamanda nüfusun konuştuğu başka dillerin bütün organlarda ve idarelerde hukuk eşitliği esasında bağımsız biçimde kullanılması temin edilir.

*Bu veya başka dillerin kullanılmasında hiçbir imtiyaza veya sınırlamaya izin verilmez.*²

41

1980'li yılların ortalarından başlayarak Moskova karışık olaylara sahne oldu. Bu durum Azerbaycan'ı da etkiledi. 1980'li yılların sonu-1990'lı yılların başlarında oluşan köklü değişim hareketi dil konusu ile bağlı bir sıra tarihi problemlerin gündeme gelmesine, tartışmaların ortaya çıkmasına sebep oldu. Azerbaycan halkının bağımsızlık çabası dil sorunlarını da içinde barındırmaktaydı. Böyle bir dönemde Azerbaycan KP MK, Ağustos 1989'da "Azerbaycan SSC'de Azerbaycan dilinin devlet dili gibi daha aktif kullanılmasını temin etmek hakkında"³ kararı kabul etti. Karar sonrası okullarda Azerbaycan Türkçesi dersleri çoğaltıldı, Rus okullarında ilkokuldan başlayarak Azerbaycan Türkçesi dersleri konuldu.

Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasına rağmen Azerbaycan'da ana dilinin kullanım sorunu devlet dairelerinde, askeriyede belgeler ve yazışmalarda devam etmekteydi. Rus dilinin bu alanlarda üstünlük kazanması halkı rahatsız etmekteydi. Bu konu Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasından önce de sık sık Azerbaycan basınına meşgul etmiştir.⁴

Ana dil sorununu gündeme taşıyan Azerbaycan basını bu konuda çeşitli makalelere yayınlamıştır.

1. Dilbilimcilerin görüşüne yer veren *Aydınlık* Gazetesinde 21 Şubat 1992'de yayınlanan "Azerbaycan-Türk dili mütehassısın gözü ile" isimli makalede Nizami Huduyev Azerbaycan'da dilbiliminin gelişimine değinmiş, 1930 yılına kadar dilbiliminin objektif geliştiğini, 1930 yılından itibaren "kızıl dilbilimciler"in kontrolü altına geçerek sübjektifleştiğini belirtmiştir.⁵ Nizami Huduyev *Aydınlık* Gazetesindeki bir başka makalesinde ise Azerbaycanlıların kendi dilini temiz konuşmamasını aşağıdaki nedenlere bağlamaktadır: Özellikle şehirde oturanlar Azerbaycan dilini temiz konuşmıyor. Bu da dilin devlet idaresinden, kamusal

alanlardan uzaklaştırılmasıyla açıklanabilir. Anaokullarından başlayarak Rusça öğrenim yapan okulların sayısının artması da buna yardımcı olmuştur.

2. Yüksek vazifelere ancak Rus dilini iyi bilenler alındığından herkes çocuğunu Rus okuluna yazdırıyordu.
3. Karışık evlilikler sonucunda Rus dilinin benimsenmesi artıyordu.
4. Rus dili prestij dili olarak kullanılıyordu.⁶

Mübariz Abdullayev de bir makale ile, 1992 yılının gündem konusu olan Azerbaycan Türkçesi'nin kullanım sorunlarına ve bu konuda yaptığı bir araştırmaya değinmiştir. Cumhurbaşkanı'nın Azerbaycan Türkçesi kullanılması ile ilgili kararına dikkat çeken makale yazarı Zagfedarasiya (Zagafkasya Federasyonu-Kafkasya ötesi Federasyon) adına Bakü gemi fabrikası ve Bakü ihtisaslaştırılmış araba fabrikasında çoğunluğun Azerbaycanlı olmasına rağmen belgelerin, levhaların Rus dilinde olduğunu belirtmektedir. Teknik imkânların kısıtlı olmasından şikâyetçi olan fabrika müdürleri ise Rus dilini kullanmalarına mecbur kaldıklarını bahane etmeleri üzerine kendi çapında araştırma yapan makale yazarı gerçekleri öğrenmek için bu konuda yetkili kişilerle görüşmüş, makinelerin "dili"nin değiştirilmesinin kolay ve maliyeti ucuz olan bir işlem olduğunu öğrenmiştir. Bu araştırmadan sonuç çıkaran yazar aşağıdaki sorularına yanıt aramaktadır: Şimdi her yerde tarihi köklere dönmeğe eğilimin güçlendiği bir dönemde biz neden dilimizi dış etkilerden korumuyoruz? Bizde gelenek ve milli servetlerimizle gururlanmak hissi zayıftır. Manevi duyguları bir tarafa bıraksak dahi Azerbaycan dilinin kullanımı ile ilgili verilen kararın sorumluluğunu taşıyor muyuz? ⁷

Yeni Fikir Gazetesi 17 Nisan 1991'de yayınladığı "Halgın yetkinliği başka şeydir" isimli makalede Elisefar Hüseyinov'un sorularını yanıtlayan Prof. Dr Tofiq Hacıyev "Bizim görüşümüze göre dilimizin yapay bir biçimde "Türkleştirilmesi" ile "Ruslaştırılması" arasında fazla ciddi bir fark yoktur. Belki bizimle aynı fikirde misiniz?" sorusuna aşağıdaki yanıt vermiştir:

"-Asrın başlarında Azerbaycan edebî, kültürel hayatında, edebî dilimizin sözlük, sesbilgisi, gramer, imlâ kurallarında Türkiye Türklerinin dil normunu esas alan aydın grubu vardı. Mollanesreddinçiler başta olmakla, bazı aydınlar buna karşı çıkmaktaydı. Asrın başlarında ana dilimize başka Türk dilinin karışmasına karşı çıkılıyordu. Bugün ise Türkçülüğü böyle görmüyorum. M. Hüseyin'in Türkiye'ye gidişinden sonra *nögteyi nəzər* yerine *baxım* (bakım) kelimesini kullandık. Yahut *asr* (asr) yerine *yüzillik* (yüzyıllık) kullanıyorsak, bu da hayırlıdır. Edebî dilin kapısını açıp, bakmadan kabul etmek de sakıncalıdır. Biz akraba dillerden gerekli gereksiz kelimeler almakla nesillerimiz arasında anlaşmayı zayıflatabiliriz. Türkler (Türkiye Türkleri) kendileri de yapay kelime hazinesine karşı çıkıyorlar".⁸

1980-1990 yıllarında Azerbaycan Türkçesini sosyal, siyasi, ideoloji yönden etkileyen faktörlerden biri de Türklük anlayışının canlanmasıydı. Azerbaycan halkında milli şuur, Türklük anlayışının kavranılmasından ziyade duygusal yönde gelişmekteydi. Bu durumda "ana dilinin adı problemi" gündem konusu olmaya başladı.⁹

2. ANA DİLİN ADI MESELESİ

"Azerbaycan dili" anlayışı 1930'lu yıllardan itibaren resmileşmiştir. Bu zamana kadar resmi belgelerde "Türk dili" kullanılmıştır. Ek olarak, çeşitli resmi kaynaklarda (bunların ekserisi Rus İmparatorluğu devrine aittir) "Zakafkasya (Kafkasya ötesi-Güney Kafkas) Tatarlarının dili", "Azerbaycan Türk dili (yahut lehçesi)" vb. ifadelerden yararlanılmıştır.¹⁰

Azerbaycan Türkçesi için kullanılagelen Türk dili ifadesi, Stalin yönetiminin 1937 yılında gerçekleştirdiği değişiklikler çerçevesinde Azerbaycan dili olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kamil Nerimanoğlu'na göre daha 1934 yılında Samed Vurgun'un "Rehber

salam” şiirindeki “Çadrasız boyasız Türk kızlarından (çarşafsız boyasız Türk kızlarından)” mısrasından rahatsızlık duyan Stalin Türk sözünü kurnazlıkla kaldırmıştı. Stalin’in Türkler öncesi Midya tarihini öne çıkarmaya, Fars dilli edebiyatı abartmaya yönelik siyasetinin bir amacı vardı: Türklüğü unutturmak, 200 milyonun tarihi birliğini hafızalardan kazımak.¹¹

1980’li yılların sonu, 1990’lı yılların başlarında Azerbaycan’da ana dilinin adı konusunda üç anlayış ortaya çıktı:

1. “Azerbaycan dili” adını savunanlar;
2. “Türk dili”ne dönüşü savunanlar
3. “Azerbaycan Türk dili” veya “Azerbaycan Türkçesi”ni savunanlar.¹²

“Azerbaycan dili”nin kullanımının yerleştiği kabul edilmekle beraber, bu anlayıştan Türklüğe karşı bir anlam çıkaranlar da vardı. Bazıları da ana dilinin isminin “Türk dili” olmasıyla halkın Türkiye Türkçesi ile konuşma zorunda kalacağını düşünüyorlardı.

1990’lı yılların başlarında ülkenin siyasi durumu dille ilgili problemlerin hemen çözümüne ulaşmaya imkân vermemekteydi. Bu durum 1992 yılında Azerbaycan Halk Cephesinin iktidara gelmesine kadar devam etti.

Azerbaycan Milli Meclisi 9 Aralık 1992’de Azerbaycan Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti Başkanı İsa Gember’in (Kamber) başkanlığında toplandı. Toplantının gündem konusu olan “Azerbaycan Cumhuriyetinde devlet dili hakkında” kanun projesi üzerinde tartışmalar yapıldı. Tartışmalarda özellikle, Rus dilinin devlet idarelerinde, Cumhurbaşkanlığında kullanımı üzerinde duruldu.¹³ Bunun ardından Milli Mecliste devlet dilinin adı meselesi gündeme geldi. Milli Meclis 16 Aralık 1992’de toplandı ve devlet dilinin adı meselesini tartışmaya açtı. Toplantıda milletvekilleri değişik görüşleri savundular. Sabir Rüstemhanlı “Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili Azerbaycan dilidir” cümlesinin sonunda parantez içinde “Azerbaycan Türkçesidir” yazılmasını teklif etmiştir.¹⁴ Rauf İsmayılov ise daha önce projede Sabir Rüstemhanlı’nın teklif ettiği gibi yazıldığını, fakat buna karşı itirazlar yapıldığını belirtmiştir.¹⁵ Hacıbaba Ezimov’un fikrinde ise biz Azerbaycan Cumhuriyetiyiz, Azerbaycan halkıyız, Azerbaycan dilinde konuşuyoruz ve bu ifadelerin hepsi vatandaşlık hukuku kazanmış, halk tarafından beğenilmiştir. Azerbaycan dilinin Türk dillerinden biri olduğunu dünya biliyor. “Azerbaycan dili”nin yanında ilave “Türk” sözünü yazmaya gerek yoktur. “Azerbaycan dili”, “Azerbaycan halkı”, “Azerbaycanlı” ifadelerini değiştirmeyelim ve bu gerçeği unutmayalım.¹⁶

S. Rüstemhanlı’nın teklifi 13 kişinin oyu ile yetersayı kazanamadı. Ve “Azerbaycan Cumhuriyetinde devlet dili hakkında” kanun projesinin tartışılması 17 Aralık 1992 tarihine bırakıldı. 17 Kasım 1992’de meclis tekrar toplandı. Kanun projesinin çalışma grubunun başkanı dilbilimci Prof.Dr. Ağamusa Ahundov devlet dili adının Azerbaycan dili olmasını savunarak “Azerbaycan dili bütün Azerbaycan Cumhuriyeti vatandaşları için zorunludur” ilkesinin benimsenmesini teklif etmiştir.¹⁷ Metleb Mütellimov, Ahundov’un teklifini desteklemekle beraber kanun projesinin birinci maddesinde “başka milletlerin temsilcilerinin Azerbaycan dilini öğrenmesi takdir olunur” yerine “öğrenmesi için her tür yardım yapılır” cümlesini eklemeyi uygun görmektedir.¹⁸ Mirmahmud Fettayev’in “ Azerbaycan dili Azerbaycan Cumhuriyeti’inin dilidir ve Azerbaycan Cumhuriyetinin vatandaşları için zorunludur” teklifi 15 oyla yetersayı kazanamamış, tartışma devam etmiştir. Konuşma yapan Hüseynağa Geniyev diğer Türk Cumhuriyetlerinin kendi dillerine Türkçe (Kazak Türkçesi, Özbek Türkçesi, Kırgız Türkçesi gibi) sözünü ekledikten sonra sıranın Azerbaycan Türkçesine gelebileceğini, “Azerbaycan dili” teriminin uzun zamandan beri kullanıldığından uygun olacağını belirtmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti Başkanı İsa Gember, Geniyev’in konuşmasına karşı çıkmıştır. İsa Gember’in fikrinde dünkü oylamanın sonucu şüphelidir. Nedense “Türk” sözüne Azerbaycan’da kuşkuyla yaklaşıyor. Azerbaycan dili anlayışı belirli anlamda Stalin

zamanında resmi olarak kullanılmıştır. Biz ise buna alışmışız. Fakat konu Azerbaycan dili isminin değiştirilmesi değil, yanında parantez içinde Türk kelimesinin yazılmasıdır. Dilimizin Türk dillerinden biri olduğunu onaylamış oluruz.¹⁹ İsa Gember'in fikrine karşı çıkan Kamran Rehimov ise görüşünü şöyle açıklamıştır:

”Benim fikrimce o sözü oraya yazmanın hiçbir anlamı yoktur. Türkiye’de “Türk Oğuzcası”, “Oğuz Türkçesi” mi yazılıyor? Genellikle bu konu hiçbir yerde kabul edilmemiştir. Azerbaycan’da Azerbaycan dili devlet dilidir. Bundan başka, “Azerbaycan dili”n den sonra “Azerbaycan Türkçesi” yazarsak bunu farklı yorumlarlar. Bizim ülkemiz çok milletli bir ülkedir. Burada çeşitli halkların, milletlerin ve etnik grupların temsilcileri de bulunuyor. Onlar da o zaman “Azerbaycan Türkçesi”nin yerine “Talış dili”, “Udin dili” “Lezgi dili”dir yazabilirler. Tek bir Azerbaycan etrafında herkes birleşir”.²⁰

Kamran Rehimov’a cevap hakkını kullanan İsa Gember açıklama yapmıştır:

““Azerbaycan dili” denince onun Türk dili olması bir nevi saklanılıyor. Fakat sizin söylediğiniz gibi “Kürt dili”, “Talış dili”, “Lezgi dili” denince her şey biliniyor. Onların gelişmesi bizim kararlarımızla sağlanılıyor. Azerbaycan dili anlayışı Talış, Lezgi, Kürt dillerini kendine birleştirmez”.²¹

İsa Gember’in görüşüne açıklık getiren Arif Hacıyev’e göre Azerbaycan’da Türkler milliyetini “Azerbaycanlı”, dilini “Azerbaycan dili” yazmaktadır. Başka milletlerse, hem kendi milletini, hem de kendi dilinin adını yazıyor. Azerbaycan’da çoğunlukta olan Türklerin hukuklarının kısıtlanması süreci devam ediyor. Hem milletin, hem de dilinin adını yazdıramıyor. “Türk” ifadesinin parantezde yazılmasına karşı çıkışlar şaşırtıcıdır.²²

Bu toplantıda da söz hakkı isteyen Sabir Rüstemhanlı İran’da yaşayan 25 milyon Azerbaycanlının hepsinin “Biz Türkçe konuşuyoruz” sözüne dikkat çekti. Sabir Rüstemhanlı’nın fikrini destekleyen Güdret Guliyev “Azerbaycan Türkçesi” ifadesini eklemekte hiçbir sakınca görmemiştir. Heyrulla Eliyev ise İsa Gember’in sözüne tepki göstererek Azerbaycan kelimesinin Stalin öncesi mevcut olduğunu belirtmiştir. Heyrulla Eliyev’le tartışan İsa Gember Türkiye’nin Atatürk’e kadar Türkiye gibi değil, Osmanlı imparatorluğu gibi anlaşıldığını, yavaş yavaş Türk adını onlara verdiklerini, Azerbaycan kavramının Stalin öncesi mevcut olmasına rağmen Stalin döneminde resmileştiğini anlatmış ve ülke adının dil adına konulmasını doğru bulmayarak Türk dili ismine geri dönmeyi teklif etmiştir.²³

Çalışma grubu üyesi, Prof.Dr. Yusif Seyidov ise durumu şöyle açıklık getirmiştir:

“...sadece açıklık getirmek istiyorum. “Azerbaycan dili” ifadesini ortadan kaldırmak istemiyoruz, herkes kalmasını istiyor. Bununla birlikte parantez içinde (Azerbaycan Türkçesi) yazılsın. Burada anlaşılabilirlik mevcuttur. Bizim arkadaşların bazıları Türk denince Anadolu Türkünü kastettiğimizi anlıyor. Türk kelimesi iki anlamda kullanılıyor. Rus dilinde farklı anlaşılıyor, fakat Azerbaycan dilinde değil. Genel olarak Türk vardır, ve ayrı olarak Türkiye Türkçesi. Biz Azerbaycan Türkçesi denince Türkiye Türkçesi değil, genel Türk dillerinden birini dikkate alıyoruz. Eğer biz bütün Türk halklarının dillerinin Türkçe (Kazak Türkçesi, Özbek Türkçesi) olarak kullanılmasını başararsak bunun çok büyük siyasi anlamı olabilir. Şunu da belirtelim ki, bütün Türk halkları her zaman bizi örnek almışlar”.²⁴

Toplantıda konuşma yapan milletvekili H. Ezimov Türk sözünün bize yabancı olmadığını, fakat şu anda kullanımının milliyetçilik açısından doğru olmadığını savunmuştur.²⁵

Uzun tartışmalar sonrası Sabir Rüstemhanlı teklifi üzerine tekrar oylama yapıldı. Sabir beyin teklifine 15 kişi olumlu, 17 kişi olumsuz oy verdi, 6 kişi ise tarafsız kaldı.²⁶ Böylece Milli Meclis yine bir sonuca varamadı.

Azerbaycan Milli Meclisi 22 Aralık 1992 tarihi tekrar toplandı. Toplantıda devlet dilinin adı “Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili hakkında” Azerbaycan Cumhuriyetinin kanununda Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili tespit edildi. Bu kanunda projenin tartışılması zamanı “Azerbaydjanskiy yazık” ifadesinin sadece alfabe çevirisinden oluşması ve bir kadar da belirsizlik ifade etmesinden dolayı devlet dilinin adı ile ilgili teklif edilen 4 varyant bir defa daha müzakere edildi.

- I. varyant- Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili Türk dilidir: Evet 25, hayır 13, çekimser 7 oy topladı.
- II. varyant- Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili Azerbaycan Türkçesidir: Evet 15, hayır 22, çekimser 6 oy topladı.
- III. varyant- Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili Azerbaycan dili-Azerbaycan Türkçesidir: Evet 9, hayır 22, çekimser 6 oy topladı.
- IV. varyant- Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili Azerbaycan dili-en zengin, en kudretli Türk dillerinden biri olan-Azerbaycan dilidir: Evet 15, hayır 17, çekimser 10 oy topladı.²⁷

Oylama kuralına göre hiçbir teklif gerekli oyu toplayamadığı takdirde diğerlerine göre oyu fazla olan varyantla ilgili tekrar oylama yapılması gerekiyordu.. Ve I.varyantla ilgili oylama yapıldı. Oylamanın sonucunda I.varyant evet 27, hayır 8, çekimser 5 oy alarak kabul edildi ve alkışlandı. Milletvekilleri sevinç hissini etkisinden kurtulmak için mola verdiler.²⁸

Milli Meclis'in toplantılarını aktaran ve Azerbaycan Cumhuriyetinin Yüksek Sovyetinin gazetesi olan *Azerbaycan Gazetesi* bu haberi mutlulukla karşılamış ve 23 Aralık 1992'de “Ana dilim-Türk dilim! Öz adınla yaşa, dilim!” isimli makale yayınlamıştır. Makalenin yazarı Milli Meclisin 22 Aralık'ta yaptığı toplantının gidişatı ile ilgili haber vermesiyle beraber duygularını saklayamamıştır:

“Milletimizin ve dilimizin Çar ve Stalin repressiyasının (baskısının) kurbanı olmuş adı 22 Aralıkta Milli Meclisin toplantısında beraat alarak “Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili hakkında” Azerbaycan Cumhuriyetinin kanununda Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili olarak tespit edildi”.²⁹

Bu kanunun kabul edilmesinden sonra Azerbaycan Cumhuriyetinin Milli Meclisi “Azerbaycan Cumhuriyetinde devlet dili hakkında” kanununu kabul etmiştir³⁰.

Bu kanun ve kararlar yürürlüğe girdikten sonra Azerbaycan'da her alanda devlet dilinin ismi Türk dili olarak kullanılmaya başlandı. Okullarda ders kitaplarının üstünde Türk dili yazılmaktaydı. Örneğin Bakü'de 1995 yılında 5'ci sınıflar için yayınlanan Türk dili adı altında Azerbaycan Türkçesi ders kitabında başlangıç bölümünde Türk dilleri ve Türk halkları hakkında şöyle bir bilgi verilmiştir:

“Siz televizyonda Türkiye'den çocuklar için yapılan çocuk programlarına şüphesiz bakıyorsunuz. Bu zaman duyduğunuz konuşmaların bizim dile ne kadar yakın olduğunu hissediyor musunuz? Çünkü Türkiye Türkleri ile Azerbaycan Türkleri akraba halklardır. Hatta dillerimizin adları da birbirine akrabadır. Dünyada bize akraba olan bu tür halklar çoktur: Türkmenler, Kumuklar, Tatarlar, Özbekler, Kırgızlar, Başkurtlar, Uygurlar ve başkaları. Bütün bu halklara Türk dilli veya Türk halkları denir. Dünyada yaşayan Türk halklarının sayısı 30'dan çoktur. Bu halklara mensup olanların sayısı ise 200 milyona yakındır (Ek 23)”.³¹

Bu bilginin ardından ana dili hakkında şunlar yazılmıştır:

“Bizim ana dilimiz Türk dilidir. Bu dil dünyanın en eski dillerinden biri sayılır. Türk dili cumhuriyetimizin devlet dilidir. Ülkemizin bütün sosyal, kültürel, siyasi hayatında bu dil geniş ölçüde kullanılıyor”.³²

Azerbaycan'da Türk dili adı üç yıl kullanıldı ve Azerbaycan'da 1995 yılında Anayasa değişikliği yapıldığı zaman devlet dilinin adı meselesi tekrar gündeme geldi. Bu konu 31 Ekim, 2 Kasım'da yapılan toplantılarda tartışılmıştır.

31 Ekim 1995 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyetinin yeni Anayasayı hazırlayan komisyonunun Azerbaycan Cumhuriyetinin Bilimler Akademisinin Yönetim Kurulu binasında toplantısı yapılmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti Bilimler Akademisinin edebiyat, dil, güzel sanat şubesinin sekreteri Bekir Nebiyev başkanlığında yapılan bu toplantıda yeni Anayasanın bir maddesinin -“Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili hakkında” maddenin- tartışılması için toplanıldığı belirtilmiştir. Toplantıya Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev de katılmıştır.³³ 1992 yılında kabul edilen kanunu hukuki olarak doğru bulmayan Aliyev devlet dilinin adının nasıl yazılması gerektiğiyle ilgili fikir beyan etmemiş ve bu fikri bilim adamlarına bırakmıştır.³⁴

Haydar Aliyev'den sonra konuşma yapan Şahin Aliyev (Cumhurbaşkanı İcra Organı Müdürü) Azerbaycan Milli Meclisinin 1992 yılında kabul ettiği “Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili hakkında” kanunu toplantıda okuduktan sonra bu kanun “Azerbaycan Cumhuriyetinin Devlet bağımsızlığı hakkında Anayasa kararı”nın şartlarına uymadığı için hiçbir geçerliliğe sahip değildir.³⁵

Şahin Aliyev'in konuşması bittikten sonra Haydar Aliyev hiçbir tarafı etkilememek için toplantıyı terk edeceğini ve tartışmalara başlanacağını bildirmiştir. Haydar Aliyev'in toplantıyı terk etmesinin ardından konuşmalara başlanmıştır. Toplantıda Prof.Dr. Ağamusa Ahundov, Prof.Dr. Vagif Aslanov, şair Nebi Hezri, Prof.Dr. Tofiq Hacıyev, Yazarlar Birliği Başkanı Anar, Prof.Dr. Nizami Huduyev, şair Gabil, Yazarlar Birliği Sekreteri Çingiz Abdullayev, Bilimler Akademisi üyesi Feremez Magsudov, Milli Meclis üyeleri Sabir Rüstemhanlı, Heyrulla Aliyev, yazar Ekrem Eylisli, Prof.Dr. Kamil Veliyev, Prof.Dr. Elisa Şükürlü, yazar İsa İsmayılzade, Prof.Dr. Nizami Ceferov, Azerbaycan Sosyal Demokrat Partisi üyesi Mübariz Aliyev, Prof.Dr. Mesume Melikova, Prof.Dr. Gezenfer Kazımov, Prof.Dr. Yusif Seyidov, Prof.Dr. Fuad Gasımozade, Prof.Dr. Enver İsmayılov ve başkaları konuşma yapmıştır. Anayasa projesini beğendiklerini belirten konuşmacıların devlet dilinin adı meselesi ile ilgili 23 madde hakkında aşağıdaki teklifleri yapmışlar:

1. *Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili Azerbaycan dilidir.*
2. *Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili Azerbaycan dilidir (Azerbaycan Türkçesidir.)*
3. *Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili Türk dilidir.*³⁶

Yapılan tekliflerden sonra bu konuya 2 Kasım'da 1995'de yapılacak toplantıda devam edileceği belirtilmiştir.³⁷

2 Kasım 1995'de Azerbaycan Cumhuriyetinin yeni Anayasayı hazırlayan komisyonu toplantı yapmıştır. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev toplantının giriş konuşmasını yapmış ve 31 Ekim'de yeni Anayasayı hazırlayan komisyonun onun toplantıyı terk ettikten sonra yaptığı işlerle ilgili Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının İcra Organının Başkanı, yeni Anayasayı hazırlayan komisyonun üyesi Ramiz Mehdiyev'i konuşmaya davet etmiştir. Mehdiyev 31 Ekim 1995'de sosyal bilimler enstitülerinin, üniversitelerin dil ve edebiyat, hukuk, felsefe, siyaset bilimi anabilim dallarının öğretmenlerinin, yazarların, gazetecilerin, aydınların, ortaokul öğretmenlerinin katılımıyla yapılan toplantıda konuşmak için 51 kişinin

başvurduğunu, onlardan 27'sinin konuşma yaptığını bildirmiş ve Haydar Aliyev'in isteği üzerine toplantıya katılanların görüşlerini ve sonuçları açıklamıştır:

Ağamusa Ahundov (Azerbaycan Bilimler Akademisi Dilbilim Enstitüsünün müdürü) - Azerbaycan dili devlet dilidir;

Vagif Aslanov (Prof. Dr. Azerbaycan Bilimler Akademisi Dilbilim Enstitüsü)- Azerbaycan dili;

Nebi Hezri (şair)-Azerbaycan dili;

Tofiq Hacıyev (Prof. Dr, Bakü Devlet Üniversitesi Türkoloji Anabilim dalının Başkanı)-Türk dili, Azeri Türkçesi veya Azerbaycan Türk dili;

Çingiz Abdullayev, (yazar)-Azerbaycan dili;

Feremez Magsudov (Azerbaycan Bilimler Akademisi üyesi)-Azerbaycan dili;

Sabir Rüstemhanlı (Milli Meclisin üyesi)-Azeri Türkçesi;

Kamil Veliyev (Bakü Devlet Üniversitesinin Azerbaycan Dilbilimi Anabilim Dalının Başkanı)-Türk dili veya Azerbaycan Türkçesi;

Ekrem Eylisli (yazar)- Azerbaycan Türk dili;

Mübariz Eliyev (Sosyal Demokrat Partisinin üyesi)-Azerbaycan dili;

Musa Adilov (Bakü Devlet Üniversitesi Genel Dilbilimi Anabilim Dalı Başkanı, Prof.Dr.)- Azerbaycan dili;

Zöhrab Hesenoğlu (N.Tusi adına Azerbaycan Pedagoji Üniversitesinin asistanı)- Azerbaycan Türk dili;

Nizami Ceferov, Prof. Dr. (Bakü Devlet Üniversitesinin Filoloji Fakültesinin Dekanı)- Azerbaycan Türk dili;

İsa İsmayılzade, (şair)-Türk dili veya Azerbaycan Türkçesi;

Nizami Huduyev (N. Tusi Adına Azerbaycan Pedagoji Üniversitesinin Rektörü)- Azerbaycan Türk dili, Azerbaycan Türkçesi, Azerbaycan-Türk dili veya "Azerbaycan devlet dili Türk dilleri ailesine dâhil olan Azerbaycan dilidir";

Gabil, (şair)-Azerbaycan dili;

Şamil Gurbanov (Prof. Dr., Bakü Devlet Üniversitesinin öğretim üyesi)- Azerbaycan dili;

Yusif Seyidov (Bakü Devlet Üniversitesinin Azerbaycan Dili ve Onun Tedrisi Metodu Anabilim Dalı Başkanı)- Azerbaycan Türk dili;

Fuad Gasımszade (Prof. Dr., Bakü Devlet Üniversitesinin Felsefe Anabilim Dalı Başkanı)-Azerbaycan dili;

Genber İsmayılov (Petrol Kimya Yüksekokulunun öğretim üyesi)-Azerbaycan dili;

Gezenfer Kazımov (Prof.Dr., N.Tusi adına Azerbaycan Pedagoji Üniversitesinin öğretim üyesi)-Azerbaycan dili;

Elisa Şükürov (Prof.Dr., N.Tusi adına Azerbaycan Pedagoji Üniversitesinin öğretim üyesi)-Türk dili;

Mesume Melikova, (Prof. Dr., Bakü Devlet Üniversitesinin öğretim üyesi)- Azerbaycan dili;

Hesen Mirzeyev (Prof. Dr., N.Tusi Adına Azerbaycan Pedagoji Üniversitesinin öğretim üyesi)-Azerbaycan dili.³⁸

Sonuç olarak, “Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili Azerbaycan dilidir” teklifinin taraftarları 15 kişidir. Diğer tekliflerden Türk dili 3 kişi, Azerbaycan Türkçesi 3 kişi, Azerbaycan Türk dili 3 kişi, Türk dili veya Azerbaycan Türkçesi 1 kişi, Türk dili, Azeri Türkçesi veya Azerbaycan Türk dili 1 kişi, Azerbaycan Türk dili, Azerbaycan Türkçesi, Azerbaycan-Türk dili veya” Azerbaycan devlet dili Türk dilleri ailesine dâhil olan Azerbaycan dilidir” 1 kişi. Böylece 27 kişiden 15 kişi “Azerbaycan Türkçesinin devlet dili Azerbaycan dilidir” teklifini kabul etmiştir.³⁹

Mehdiyev'in konuşmasından sonra Baş Arşiv İdaresinin reisi Atahan Paşayev arşiv kaynaklarına dayanarak devlet dili olarak Türk dili adının kullanılması kronolojisine değinmiştir. 1918 yılından önceki belgelerde devlet dilinin “Tatar dili” olarak geçtiğini belirten Paşayev'in verdiği bilgilere göre devlet arşivlerinde devlet dili hakkında bilgi içeren ilk belgede—27 Haziran 1918 tarihli Azerbaycan Halk Cumhuriyeti hükümeti tarafından kabul edilmiş kararda Türk dili devlet dili olarak ilan edilmiştir. Bu belge Fetelihan Hoyski tarafından imzalanmıştır. Parlatentonun faaliyeti zamanı yapılan toplantıların kaynaklarında ise bu konu ile ilgili bilgi yoktur. Yani kanun seviyesinde dil hakkında böyle bir karar imzalanmamıştır. İkinci resmi belge 29 Mart 1921'de Azerbaycan İnkılâp Komitesi tarafından Neriman Nerimanov'un ve Dadaş Bünyadzade'nin imzası ile kabul edilmiş emirdir. Burada Azerbaycan SSC'nin bütün idarelerinde işlerin Türk dili ile yürütülmesini temin etmek için özel komisyonun oluşturulması emredilmiştir. Beş kişiden oluşan bu komisyona Dadaş Bünyadzade başkan olarak seçilmiştir. İlk Azerbaycan Sovyet Anayasası ise 19 Mayıs 1921 tarihinde kabul edilmiştir. Fakat burada devlet dili hakkında hiçbir madde bulunmamaktadır. Sadece 27 Haziran 1924 tarihinde Azerbaycan Merkezi Yürütme Komitesi (Devletin kararlarını yerine getiren organ) tarafından verilen dekretle (kanun kuvvetinde kararname) Azerbaycan SSC'de devlet dili Türk dili ilan edilmiştir. Bundan sonra 5., 6., 7. Sovyetler Kurultayında Anayasaya eklemeler yapılır. Fakat dil hakkında Anayasaya hiçbir madde eklenmemiştir. Dil hakkında, dilin devlet dili ilan edilmesi olarak ilk belge 1936 yılında 9'cu Sovyetler Kurultayına takdim edilmiş olan Anayasa tasarısıdır. Bu Anayasanın 20'ci maddesinde Azerbaycan SSC'nin devlet dilinin Azerbaycan dili olduğu kaydedilmiştir. Fakat 1936 yılının sonuna kadar olan belgelerde (hem parti arşivinde parti üyelerinin hesaplama kâğıtlarında, devlet arşivinde ayrı ayrı çalışanların belgelerinde) dil ve milliyet kavramı bir biriyle bağlıdır. Örneğin, orada milliyet Türk, ana dili Türk dili yazılmıştır. 9. Sovyetler Kurultayına seçilmiş temsilcilerin anketlerinde milliyetleri *Tyurk* yazılmıştır. Bu temsilciler Aralık ayında Moskova'ya gitmiş, SSCB Anayasası'nın kabul edilmesinden sonra geri gelmiş ve yeni anayasa projesi üzerinde çalışmıştır. 14 Mart 1937 tarihinde Azerbaycan'ın 9. Kurultayı Anayasa tasarısını müzakereyi devam ettirmiştir. Burada ilginç olan ise ilk defa olarak mandat (Bir şahsın bir konuda yetkili olduğunu gösteren belge) komisyonunun verdiği bilgide Kurultaya katılanların milliyetleri hakkında yazılmıştır. Bu yazıda milletvekillerinden 225 kişinin Azerbaycanlı olduğu belirtilmektedir. İlk defa “Azerbaycan” sözü burada kullanılmaktadır. 14 Nisan 1937 tarihinde Anayasa kabul edildikten sonra “Türk dili” ifadesi terk edilmeye başlanmıştır. Anayasaya ise “Azerbaycan SSC'nin devlet dilinin Azerbaycan dilidir” maddesi yine konulmamıştır. Bu madde sadece 1956 yılında eklenmiştir.⁴⁰

Atahan Paşayev'in arşiv kaynaklarına dayanarak verdiği bilgiden sonra Şahin Aliyev (Cumhurbaşkanı İcra Bölmesinin Müdürü) yeni Anayasa projesini hazırlayan komisyona halk tarafından dil ile ilgili gelen 19 tekliften ve müelliflerinden bahsetmiş ve sadece Türk dili taraftarlarının tekliflerini ve müelliflerini komisyonda belirtmiştir.⁴¹ Konuşma yapan Yusuf Samedoğlu (Milli Meclisin üyesi, yeni anayasayı hazırlayan komisyonun üyesi), şair Cabir Novruz Türk dilli halk olduklarını inkâr etmemekle birlikte devlet dilinin adının Türk dili

olması teklifine karşı çıkıyorlar. Cabir Novruz yeni Anayasa'ya dil ile ilgili iki teklifin- "Azerbaycan'ın devlet dili Azerbaycan dilidir", Azerbaycan'ın devlet dili Türk dilidir" konulmasını ve bunlardan birini halkın seçmesini teklif etmiştir.⁴²

Devlet dili adının Türk dili olmasına tepki gösterenlerden biri de tarihçi Ziya Bünyadov olmuştur. Ziya Bünyadov tepkisini toplantıda şöyle dile getirmiştir:

"Azerbaycan Cumhuriyeti ve Azerbaycan dili-bunun başka adı olamaz ve bundan sonra bu konuda konuşmaya da gerek yoktur. Kim kendine Türk demek istiyorsa evinin duvarlarına sloganlar yapıştırın "Ben Türküm" ve aynada kendi kendisiyle konuşsun ki sen de, ben de Türküz."⁴³

Bu konuda daha ılımlı konuşma yapan Bahtiyar Vahabzade 70 yıldır Azerbaycan dilini benimsediklerini söyleyenlere şöyle cevap vermiştir: "Burada sırf Azerbaycan dilini savunanlar vardır ki, herhalde onlar 20 ve 30 yıl sonra soyadımızın sonunda -ov vardır ve o da bizimdir. Kardeş, kör kör, gör gör. Anar'la bizim düşüncemiz aynıdır, dilimiz Azerbaycan Türkçesi, milliyetimiz de Azerbaycan Türkü, en doğrusu budur."⁴⁴

Bahtiyar Vahabzadeye göre Mısır, Irak Arapça yazıyor, Arapça konuşuyor ve dilleri Arapça geçiyor. Dil olarak birdir, fakat onların da lehçeleri vardır. Dile yer adını vermek doğru değildir (Azerbaycan örneğindeki gibi). Vahabzade ayrıca Yusuf Samedoğlu'nun Türkiye Türklerinin konuşmalarının yüzde kırkını anlamadığına tepkide bulunarak eserlerinin Türkiye'de Azerbaycan Türkçesi ile yayımlandığını ve gereken yerlerde açıklamalar yapıldığını belirtmiştir.⁴⁵

Zelimhan Yagub da Türklük anlayışından bahsederek fikrini şöyle açıklamıştır:

"Biz 'Türk' sözünden Türk dilinden, Türk nefesinden imtina etmekle çok şeyi kaybetmiş oluruz. Bin yıllık tarihi gerçeği 60 yıllık siyasi karışıklığa kurban vermiş oluruz."⁴⁶

Zelimhan Yagub'dan sonra konuşma yapan Afat Gurbanov'un görüşleri bir hayli ilginçtir. Afat Gurbanov'a göre Azerbaycan Türkleri "Türk" sözünü tarihten alıp kullanmıştır. Azerbaycan Türkleri "Türk" sözü kullandıklarında komşu Osmanlılar "Osmanlı dili" kullanmışlar. Şimdi Azerbaycan'da "Türk dili", "Türkiye'de "Türk dili" denilse de, bu Türk dilleri hangi bakımdan ayıracağız? Bu diller arasında fark vardır. Eğer Azerbaycan Türkleri "Türk dili" terimini kullanacaksa, komşularımızdan "Osmanlı dili" terimine dönmelerini rica etmek gerekir. Ayrıca, teklif edilen "Azerbaycan Türk dili" terimi de yanlıştır. Azerbaycan mekândır, Türk dili isimdir. O zaman "Azerbaycan Lezgi dili", "Azerbaycan Tat dili" de denilebilir. "Azerbaycan Türk lehçesi" terimini de kullananlar vardır. Bu da yanlıştır. Bütün lehçeler dile çevrilmiştir. Tekrar tarihi geri çevirmenin anlamı yoktur. 23 Türk dili (Gagauz, Özbek, Tatar vb..) vardır. Bunların isimleri halkın, milletin, ülkenin ismiyle ilgilidir. Azerbaycan Türkleri neden bu gelenekten vazgeçsin?⁴⁷

Toplantıda Dış İşleri Bakanı ve Anayasa projesini hazırlayan komisyonunun üyesi Hesên Hesenov da konuşma yapmıştır. Hesenov'un fikrinde Azerbaycan Türkleri dil ve milletine aynı ismi verilerse iki kere hata yapıyorlar. İlk hata olarak Azerbaycan Türkleri Türk dil grubunun statüsünü değiştirip onu tek bir dile, yani X-XI. Yüzyıla götürüyor. İkinci hata ise artık bağımsız olan dile lehçe statüsü veriliyor, yine o yüzyıllardaki Türk dilleri ilişkilerine geri dönülüyor. O halde "Azerbaycan Türkçesi" değil, "Azerbaycan Oğuz Türkçesi" denilmesi daha doğrudur. Çünkü Oğuzlar Kıpçakları, Bulgarlar her ikisini anlamamaktadır.⁴⁸

Ciddi tartışmaların devam ettiği toplantıda Sabir Rüstemhanlı 1930 yıllardaki Azerbaycan Türklerinin dilinin isminin geri alınması için Haydar Aliyev'e şöyle ricada bulunmuştur:

“Bu dilin adını 1930’lu yıllara kadar tek yaşatan bizim millet, bizim adımız olmuştur. Şimdi 1930’lu yıllarda bu dil elimizden alınmıştır. Bugün biz ancak repressiya (cezalandırma) kurbanlarının hakkını ödüyorsak, Hüseyin Cavit’in hakkını nasıl geri getirdiyseniz, rica ediyorum bu dilin adının hakkını geri verin.”⁴⁹

Sabir Rüstemhanlı’ya karşılık Resul Guliyev “Azerbaycan-Türk dili”, veya “Türk dili” kavramlarının Anayasaya girmesinin, ya da 1992 yılında kabul edilen maddenin kalmasının Azerbaycan halkına yapılan manevi cinayetten başka bir şey olmadığını belirtmiştir.⁵⁰

Toplantı Haydar Aliye’in kapanış konuşmasıyla bitmiştir. Toplantının ardından 12 Aralık 1995 tarihinde Referandum yapıldı ve yeni Azerbaycan Anayasası kabul edildi. Kabul edilen Anayasanın devlet dili hakkında 21. maddesine göre

1. Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili Azerbaycan dilidir.

*2. Azerbaycan Cumhuriyeti nüfusunun konuştuğu başka dillerin serbestçe kullanılmasını ve gelişmesini temin etmektedir.*⁵¹

Anayasanın kabul edilmesinden sonra 18 Haziran 2001 tarihinde Azerbaycan Cumhurbaşkanı “Devlet dilinin uygulanması işinin mükemmelleştirilmesi hakkında” ferman imzalamıştır. Bu fermanın bir yıl sonra Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili hakkında yeni Kanunun onaylanmasıdır.⁵²

1995 yılı Anayasanın kabul edilmesinden sonra dil tartışmaları son bulmuş ve 4 Ocak 2003 tarihindeki yeni “Azerbaycan Cumhuriyetinde devlet dili hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunu” devlet dili ile ilgili yeni düzenlemelerin yapılmasına yol açmıştır.

Ana dilinin sosyal, siyasi durumu, adı ile bağlı tartışmalarla beraber, onlardan daha çok siyasi, ideolojik önemi olan başlıca problem alfabe konusu idi.

KAYNAKÇA

- “Azerbaycan Cumhuriyetinde Devlet Dili Hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunu”, Azerbaycan, Sayı 2, Bakı, 4.01.2003.
- “Azerbaycan Respublikası Milli Meclisi “Azerbaycan Respublikasında Devlet Dili Haggında” Azerbaycan Respublikası Ganununun Güvveye Minmesi Barede Gerar No.424”, Azerbaycan, Bakı, 28.01.1992.
- “Müzakireler Müveggeti Dayandı, Heyat İse Davam Edir”, Azerbaycan, Bakı, 22.12.1992.
- ABDULLAYEV, M., “Dilimizi kim yaşadacak”, Bakı gazetesi, Bakı, 10.01.1992.
- AZER Tac “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir”, Azerbaycan, Bakı, 2.11.1995.
- AZER Tac, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir”, Azerbaycan, Bakı, 2.11. 1995.
- Azerbaycan Respublikasının Ganunvericik Toplusu, Sayı 1, Bakı, 31.01.2003.
- Azerbaycan Respublikasının Konstitutsiyası, Bakü, 2004.
- Azerbaycan Sovyet Sosyalist Respublikası Konstitutsiyası, Bakı, 1978.
- Azerinform, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir, Azerbaycan, Bakı, 7.11. 1995.
- Azerinform, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir, Azerbaycan, Bakı, 9.11. 1995.
- Azerinform, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir, Azerbaycan, Bakı, 11.11. 1995.
- Azerinform, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir”, Azerbaycan, Bakı, 10.11. 1995.
- BAĞIROV, M., “İtirmirik, Gazanırığ”, Edebiyyat ve İncesenet, Sayı 48(2443), Bakı, 7.12.1990.
- EFENDİZADE, E., Ehmedov, B., Türk Dili, Bakı, 1995.
- GERAY, F., “Ana Dili. Bir Güneş İşığı”, Edebiyat ve İncesenet, Bakı, 20.07.1990.
- GERİB, G., “Ana Dilim-Türk Dilim! Öz Adınla Yaşa, Dilim!” Azerbaycan, Bakı, 23.12.1992.
- HESENOVA, E., Ana Dili. Vetendaşlıg Borcumuz, Edebiyat ve İncesenet, Sayı 27(2422), Bakı, 20.07.1990.
- HUDUYEV, N., Heyder Eliyev ve Azerbaycan dili, Bakı 1997.
- HÜSEYNOV, C., “Dilmiz- Geyretimiz, Servetimizdir”, Azerbaycan Kommunisti, S. 69, Bakı,3.03.1991.
- HÜSEYNOV, E., Hacıyev T., “Halgın Yetkinliyi Başga Şeydir”, Yeni Fikir, Bakı, 17.04.1991.
- MAHALOĞLU İ., Huduyev, N., “Azerbaycan-Türk Dili Mütehessisin Gözü İle”, Aydınlig, Bakı, 28.02.1992.
- MAHALOĞLU, İ., Huduyev, N., “Azerbaycan-Türk Dili Mütehessisin Gözü İle”, Aydınlig, Bakı, 21.02.1992.
- NERIMANOĞLU, K.V., Azerbaycan Dövlet Dili Siyaseti, Bakı, 2006.
- RZAYEVA, R., REHMANLI, N., “Rus Dili Respublikamızın Neinki Ayrı Ayrı Müesselerinde, Hetta Prezident Aparatında Da Öz Nüfuzunu Sahlamagdadır”, Azerbaycan, Bakı, 10.12.1992.

ŞÜKÜROV, B., Gözleyirik, Genclik, Bakı, 1989, Sayı 9(21).

YADIGAR, F., “Azerbaycan Dili: Onun Konstitutsiya Hüğügları Gorunmalıdır”, Edebiyyat ve İncesenet, Sayı 31(2426), Bakı, 17.08.1990.

NOTLAR

- ¹ SSCB'ye bağlı üç cumhuriyette-Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'da dil maddesi kabul edildi. Fakat Rusça hâkimiyetini korumakta devam ediyordu, Bkz. Azer Tac "Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir", **Azerbaycan**, s.1, Bakı, 2.11.1995.
- ² **Azerbaycan Sovyet Sosyalist Respublikası Konstitusiyası**, s.20, Bakı, 1978.
- ³ Hüseyinov, C., "Dilmiz- Geyretimiz, Servetimizdir", **Azerbaycan Kommunisti**, Bakı,3.03.1991, S. 69.
- ⁴ Bkz. Şükürov, B., Gözleyirik, **Genclik**, Bakı, Sayı 9(21), 1989; Geray, F., "Ana Dili. Bir Güneş Işığı", **Edebiyat ve İncesenet**, S. 27(2422), Bakı, 20.07.1990; Hesenova, E., "Ana Dili. Vetendaşlıg Borcumuz", **Edebiyat ve İncesenet**, Sayı 27(2422), Bakı, 20.07.1990; Yadıgar, F., "Azerbaycan Dili: Onun Konstitusiyaya Hüğügları Gorunmalıdır", **Edebiyyat ve İncesenet**, Sayı 31(2426), Bakı, 17.08.1990; Bağırov, M., "İtirmirik, Gazanırığ", **Edebiyyat ve İncesenet**, Sayı 48(2443). Bakı, 7.12.1990.
- ⁵ Mahaloğlu, İ. (röportaj yapan), Huduyev N. (konuşmacı), "Azerbaycan-Türk Dili Mütehessisin Gözü İle", **Aydınlıg**, Bakı, 21.02.1992.
- ⁶ Mahaloğlu, İ.(röportaj yapan), Huduyev N. (konuşmacı), "Azerbaycan-Türk Dili Mütehessisin Gözü İle", **Aydınlıg**, Bakı, 28.02.1992.
- ⁷ Abdullayev, M., "Dilimizi kim yaşadacak", **Bakı**, Bakı, 10.01.1992.
- ⁸ Hüseyinov, E. (reportaj yapan), Hacıyev T. (Prof, Dr., konuşmacı), "Halgın Yetkinliyi Başga Şeydir", **Yeni Fikir**, Bakı, 17.04.1991.
- ⁹ Huduyev, Nizami, **Heyder Eliyev ve Azerbaycan dili**, s. 49, Bakı 1997.
- ¹⁰ Huduyev, Nizami, **Heyder Eliyev ve Azerbaycan dili**, s.51, Bakı, 1997.
- ¹¹ Nerimanoğlu, Nerimanoğlu, K.V., **Azerbaycan Dövlət Dili Siyaseti**, s. 48-49 Bakı, 2006.
- ¹² Huduyev, Nizami, **Heyder Eliyev ve Azerbaycan dili**, s.51, Bakı, 1997.
- ¹³ Rzayeva, R., Rehmanlı, N., "Rus Dili Respublikamızın Neinki Ayrı Ayrı Müesselerinde, Hetta Prezident Aparatında Da Öz Nüfuzunu Sahlamagdadır", **Azerbaycan**, s.1 Bakı, 10.12.1992.
- ¹⁴ "Müzakireler Müveggeti Dayandı, Heyat İse Davam Edir", **Azerbaycan**, s.1, Bakı, 22.12.1992.
- ¹⁵ Bu itirazlar "bizi yeniden Türkiye'nin gapazaltısı etmeyin (bizi yeniden Türkiye'nin eline geçirmeyin)" görüşlerini içermekteydi. Bkz. "Müzakireler Müveggeti Dayandı, Heyat İse Davam Edir", **Azerbaycan**, s.1, Bakı, 22.12.1992.
- ¹⁶ "Müzakireler Müveggeti Dayandı, Heyat İse Davam Edir", **Azerbaycan**, s.1, Bakı, 22.12.1992.
- ¹⁷ "Müzakireler Müveggeti Dayandı, Heyat İse Davam Edir", **Azerbaycan**, s.1, Bakı, 22.12.1992.
- ¹⁸ "Müzakireler Müveggeti Dayandı, Heyat İse Davam Edir", **Azerbaycan**, s.2, Bakı, 22.12.1992.
- ¹⁹ "Müzakireler Müveggeti Dayandı, Heyat İse Davam Edir", **Azerbaycan**, s.2, Bakı, 22.12.1992.
- ²⁰ "Müzakireler Müveggeti Dayandı, Heyat İse Davam Edir", **Azerbaycan**, s.2, Bakı, 22.12.1992.
- ²¹ "Müzakireler Müveggeti Dayandı, Heyat İse Davam Edir", **Azerbaycan**, s.2, Bakı, 22.12.1992.
- ²² "Müzakireler Müveggeti Dayandı, Heyat İse Davam Edir", **Azerbaycan**, s.2, Bakı, 22.12.1992.
- ²³ "Müzakireler Müveggeti Dayandı, Heyat İse Davam Edir", **Azerbaycan**, s.2, Bakı, 22.12.1992.
- ²⁴ "Müzakireler Müveggeti Dayandı, Heyat İse Davam Edir", **Azerbaycan**, s.2, Bakı, 22.12.1992.
- ²⁵ "Müzakireler Müveggeti Dayandı, Heyat İse Davam Edir", **Azerbaycan**, s.2, Bakı, 22.12.1992.
- ²⁶ "Müzakireler Müveggeti Dayandı, Heyat İse Davam Edir", **Azerbaycan**, s.2, Bakı, 22.12.1992.
- ²⁷ Gerib, G., "Ana Dilim-Türk Dilim! Öz Adınla Yaşa, Dilim!" **Azerbaycan**, s.1, Bakı, 23.12.1992.
- ²⁸ Gerib, G., "Ana Dilim-Türk Dilim! Öz Adınla Yaşa, Dilim!" **Azerbaycan**, s.1, Bakı, 23.12.1992.
- ²⁹ Gerib, G., "Ana Dilim-Türk Dilim! Öz Adınla Yaşa, Dilim!" **Azerbaycan**, s.1, Bakı, 23.12.1992.

- ³⁰ “Azerbaycan Respublikası Milli Meclisi “Azerbaycan Respublikasında Devlet Dili Haggında” Azerbaycan Respublikası Ganununun Güvveye Minmesi Barede Gerar No.424”, **Azerbaycan**, s.1, Bakı, 28.01.1992.
- ³¹ Efendizade, E., Ehmedov, B., **Türk Dili**, s.3-4, Bakı, 1995.
- ³² Efendizade, E., Ehmedov, B., **Türk Dili**, s.3-4, Bakı, 1995.
- ³³ Azer Tac, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir”, **Azerbaycan**, s.1, Bakı, 2.11. 1995.
- ³⁴ Azer Tac, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir”, **Azerbaycan**, s.1, Bakı, 2.11. 1995.
- ³⁵ Azer Tac, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir”, **Azerbaycan**, s.1, Bakı, 2.11. 1995.
- ³⁶ Azer Tac, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir”, **Azerbaycan**, s.3, Bakı, 2.11. 1995.
- ³⁷ Azer Tac , “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir”, **Azerbaycan**, s.1, Bakı, 2.11. 1995.
- ³⁸ Azerinform, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir, **Azerbaycan**, s.2, Bakı, 7.11. 1995.
- ³⁹ Azerinform, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir, **Azerbaycan**, s.2, Bakı, 7.11. 1995.
- ⁴⁰ Azerinform, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir, **Azerbaycan**, s.2, Bakı, 7.11. 1995.
- ⁴¹ Zerdab ilçesi ipekböceği kozasını kurutanların bir grubu: ”Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili Azerbaycan dilidir” kelimeleri Türk dili ile değiştirilsin; Gasimov Genimet Gasim oğlu-Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Sederek köyü:”Devlet dili Türk dili yazılmalıdır”; Melikov Fuad Mahmud oğlu-mühendis: “Azerbaycan dilinin kalmasını teklif ediyor”; Hümbetov Tahir Mehemed oğlu:”Azerbaycan dilinin sonradan verilmiş bir isim olduğunu dikkate alarak “Azeri Türkçesi yazılmasını teklif ediyorum”; Anayasa komisyonunun üyesi Anar “Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili Azerbaycan-Türk dilidir”; Petrol ve Doğalgaz Sanayisi İşçi Sendikası: “Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili Azeri Türkçesidir”; Teknik Üniversitesi: “Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili Azerbaycan-Türk dili”; “Günerli Reklam Şirketi: “Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili Türk dilidir”; Zığ şosesinin yaşayanları “Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili Türk dilidir”; Uluhanovlar ailesi, Eliyevler ailesi, Göyüşovlar ailesi-Bakü şehri: ”Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili Azeri Türkçesidir”; Eliyev Rabil-Sumgayıt şehri” Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili Türk dilidir”, L.K. Kerimli, M.S. Nesirov, Y.G. Guliyev, S.A. Ağabeyova, R.G. Kerimov, F.H. Memmedova, S.H.Kerimov “Azerbaycan Cumhuriyetinin devlet dili Türk dilidir. Bkz. Azerinform, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir, **Azerbaycan**, s.3, Bakı, 7.11. 1995.
- ⁴² Azerinform, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir, **Azerbaycan**, s.3, Bakı, 7.11. 1995.
- ⁴³ Azerinform, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir, **Azerbaycan**, s.4, Bakı, 7.11. 1995.
- ⁴⁴ Azerinform, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir, **Azerbaycan**, s.4, Bakı, 9.11. 1995.
- ⁴⁵ Azerinform, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir, **Azerbaycan**, s.4, Bakı, 9.11. 1995.
- ⁴⁶ Azerinform, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir, **Azerbaycan**, s.4, Bakı, 9.11. 1995.
- ⁴⁷ Azerinform, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir, **Azerbaycan**, s.4, Bakı, 9.11. 1995.
- ⁴⁸ Azerinform, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir, **Azerbaycan**, s.3, Bakı, 10.11. 1995.
- ⁴⁹ Azerinform, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir, **Azerbaycan**, s.6, Bakı, 11.11. 1995.
- ⁵⁰ Azerinform, “Devlet Dili Milli Menevi Servetimizdir, **Azerbaycan**, s.6, Bakı, 11.11. 1995.
- ⁵¹ **Azerbaycan Respublikasının Konstitutsiyası**, Bakü, 2004, s. 7, Bakü, 2004.
- ⁵² “Azerbaycan Cumhuriyetinde Devlet Dili Hakkında Azerbaycan Cumhuriyetinin Kanunu”, **Azerbaycan**, Sayı 2, Bakı, 4.01.2003; **Azerbaycan Respublikasının Ganunvericik Toplusu**, Sayı 1, Bakı, 31.01.2003, madde 2; Bu kanuna 11 Haziran 2004 tarihli 688-IKD nolu kanunlara göre bazı değişiklikler yapılmıştır.

HomerOS

Cilt / Volume 2, Sayı / Issue 2, 2019, pp. 55-60

E - ISSN: 2667-4688

URL: <http://www.ratingacademy.com.tr/ojs/index.php/homerOS>

DOI: <https://doi.org/10.33390/homerOS.2.007>

« КАК ЧЕЛОВЕКУ ЧЕЛОВЕКОМ БЫТЬ? »

(ПРОБЛЕМА ГУМАНИЗМА В ТВОРЧЕСТВЕ ЧИНГИЗА АЙТМАТОВА)

"HOW CAN A PERSON BE A HUMAN BEING?"

(THE PROBLEM OF HUMANISM IN THE WORKS OF CHINGIZ AITMATOV)

МУСАЕВА Б.С.*
(*Musayeva B.S.*)*

* Ph.D., Prof., Baku Slavic University, Azerbaijan

* (д.ф.н., проф., Бакинский славянский университет)

E-mail: bella-musayeva@rambler.ru

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5704-2891>

Received: 5 December 2018; Accepted: 20 April 2019

АННОТАЦИЯ

Выдающийся писатель современности Чингиз Айтматов поднимает проблемы волнующие всех, кто населяет наш общий дом - Землю и актуальны во все времена. Добро и Зло, Жизнь и Смерть, Любовь и Ненависть, Честь и Бесчестье, Память и Забвение – вот вопросы, которые находят свое художественное воплощение в творчестве писателя. В статье обращается внимание на то, что то, что все эти серьезные и важные проблемы Айтматов раскрывает на материале родной киргизской действительности. В творениях Айтматова красота, любовь, добро оказываются неразрывно связанными друг с другом. Человек в высоком смысле этого слова в представлении Айтматова чутко восприимчив к красоте, умеет искренне, самозабвенно любить, умеет ценить Добро и совершать Добро. Сочетание этих свойств можно видеть у многих героев, в которых воплощен идеал писателя. В статье в этом ключе сопоставлены герои повести « Белый пароход » и романа « Когда падают горы. Вечная невеста ». Ответ на вопрос « Как человеку человеком быть? » который можно было бы поставить эпиграфом ко всему творчеству писателя, дается посредством различных художественных средств, и наиболее важным из них является широкое использование фольклорных мотивов.

Ключевые слова: гуманизм, писатель, добро, зло, легенда, идеал, красота, фольклор

ABSTRACT

Chinghiz Aitmatov, an eminent modern writer, raises problems of concern to all who inhabit our common home, the Earth, and are relevant at all times. Good and Evil, Life and Death, Love and Hate, Honor and Disgrace, Memory and Oblivion - these are questions that find their artistic expression in the creative work of the writer. The article draws attention to the fact that Aitmatov reveals all these

serious and important problems on the material of his native Kyrgyz reality. Beauty, love, kindness are inextricably linked with each other in Aitmatov's works. A person in the high sense of the word in Aitmatov's presentation is sensitive to beauty, can sincerely, selflessly love, can appreciate GOOD and do GOOD. The combination of these features can be seen in many heroes who embody the ideal of the writer. The article gives comparison of the heroes from the story "The White Steamer" and the novel "When the mountains fall. The Eternal Bride." against the backdrop of the above traits. The answer to the question "How can a person be a human being?", which could be put as an epigraph to all the creative work of the writer, is given through various artistic means, and the most important of them is the extensive use of folklore motifs.

Keywords: *humanism, writer, good, evil, legend, ideal, beauty, folklore*

Введение

12 декабря 1928 года... В этот, казалось бы, самый обычный зимний день в далеком селе Шекер Таласской области Кыргызстана на свет появился мальчик, которого нарекли Чингизом. И вряд ли кто тогда мог догадаться, что этому младенцу суждено в будущем завоевать весь мир. Но не мечом и кровью, как его знаменитый тезка Чингис хан, а силой художественного слова, своими творениями, в которых он стремился постичь миссию Человека на земле.

Произведения великого киргиза Чингиза Айтматова переведены почти на все языки мира, по результатам опросов он стал одним из самых читаемых писателей в мире. Главная притягательная сила творчества Чингиза Айтматова в том, что оно насквозь пронизано проблемой гуманизма, проблемой человека, его понимания сущности Добра и Зла, отношением к извечной борьбе между этими силами. Писатель поднимает проблемы так волнующие всех, кто населяет наш общий дом – Землю, и так актуальны во все времена. Добро и Зло, Жизнь и Смерть, Любовь и Ненависть, Честь и Бесчестие, Память и Забвение – с этими важными проблемами, как известно, встречаются люди независимо от времени, общественного устройства, национальности и вероисповедания.

56

1. Природа и человек в произведениях Ч. Айтматова

«Как человеку человеком быть?» Этот вопрос, который задает писатель в пьесе «Восхождение на Фудзияму», можно было бы поставить эпиграфом ко всему творчеству Ч. Айтматова. Кто такой человек, какими особенностями должен обладать, каким ценностям должен служить, чтобы иметь право называться гордым словом Человек? Писатель стремится дать ответ на эти животрепещущие, общечеловеческие вопросы в каждом своем произведении, начиная с маленьких рассказов 60-х годов и завершая большим романом «Когда падают горы. Вечная невеста», ставшим последним в его творчестве. Привлекает внимание то, что все эти серьезные и важные проблемы Айтматов раскрывает на материале родной киргизской действительности. Хотя он писал в основном на русском языке, но дух родного народа, киргизской жизни ощущался на всех уровнях произведений, на их художественной специфике.

Выдающийся английский писатель Дж.Олдридж, с которым Айтматова связывали дружеские отношения, писал: «Те, кто знаком с творчеством Айтматова, не могут не восхищаться умением автора донести колорит тех мест, которые он описывает. Это люди, традиции, природа, которые его окружают. Их психология, их ценности, их внутренний мир чем-то уникальны. Айтматову удалось тонко уловить психологию своего народа» (Горький, 1949: с. 78)

У А.Сент-Экзюпери есть такие слова: «Быть человеком — это чувствовать свою ответственность. Чувствовать стыд перед нищетой, которая, казалось бы, и не зависит от тебя. Гордиться каждой победой, одержанной товарищами. Сознать, что, кладя кирпич, и ты помогаешь строить мир». Перекликаясь с этим мнением, Айтматов считает, что Человеком в полном смысле этого слова можно назвать того, кто честен и чист, кто открыт всему хорошему в мире, кто предан народу и родине, кто умеет беззаветно и искренно любить. Такой человек не может быть равнодушным к чужому горю, не приемлет Зло, отвергает его, он не поступится совестью для достижения своих корыстных целей, он будет бороться с несправедливостью до конца, следовать своим идеалам даже ценой собственной жизни. Именно таковы герои его произведений - Дюйшен («Первый учитель»), Танабай («Прощай, Гюльсары»), Едигей («Буранный полустанок») и др. Высокое мастерство и величие Чингиза Айтматова заключалось в том, что судьба его героев вызывала сопереживание читателя, заставляла его задуматься над смыслом жизни

Великий Достоевский говорил: «Красота спасет мир», великому азербайджанскому поэту-романтику принадлежат слова «Красота и любовь - вот мой Бог». В творениях Айтматова же красота, любовь, добро оказываются неразрывно связанными друг с другом. Человек в высоком смысле этого слова в представлении Айтматова чутко восприимчив к красоте, умеет искренне, самоотверженно любить, умеет ценить Добро и совершать Добро. Сочетание этих свойств мы видим у многих героев, в которых воплощен идеал писателя, который он доносит до читателя посредством различных художественных средств, и одним, наиболее важным, на наш взгляд, является широкое использование фольклорных мотивов. Мифы и легенды, песни и плачи проходят через все произведения писателя, и это не случайно: ведь он родился и вырос в Таласе - очаге древней культуры киргизов. Если в Азербайджане говорят, что Карабах – родина музыки, то для киргизов Талас – родина поэзии. Много сказаний, преданий, легенд рассказывают в краю, где прошло детство будущего писателя. Они навсегда вошли в его кровь и плоть, найдя впоследствии свое отражение в его творчестве. «Легенда о рогатой Матери-Оленихе («Белый пароход»), «Плач верблюдицы по верблюжонку», легенда о манкурте («И дольше века длится день»), «Белое облако Чингисхана» и пр. - все они несут в себе мощный воспитательный заряд и учат тому, как оставаться человеком при любых обстоятельствах. «А ведь перед каждым человеком стоит задача – быть человеком: сегодня, завтра, вчера», - пишет Айтматов в романе «Плаха». Через легенду о рогатой Матери-Оленихе- прародительнице киргизского рода, включенной в пронзительное повествование о судьбе семилетнего ребенка - повесть «Белый пароход», Ч. Айтматов раскрывает важные гуманистические идеи добра и справедливости, братства и дружбы между людьми. Как отмечает исследователь творчества Ч. Айтматова П. М. Мирза-Ахмедова: «Легенда о прародительнице киргизского народа Рогатой Матери- Оленихе написана мастерски, смысл ее по своей многозначительности выходит за границы киргизского предания. Память народа сохранила эту сказку в назидание потомкам, а художник рассказал ее в поучение всем людям. Речь идет о прародительнице всех людей – природе»(Мирза-Ахмедова, 1980: с.45)

Природа в легенде ассоциируется с красотой, а красота оказывается в неразрывной связи с понятиями добра, гуманизма. Необыкновенно красива Мать-Олениха, несущая людям радость, исполнение желаний, красивы ее дети, которым «завидовали звезды в небе».

Отношение к природе для Айтматова является показателем нравственных качеств человека. Мог ли жестокий, злой, корыстный Орозкул оценить могущественную

красоту заповедного леса, мерцающие, как звезды, глаза оленят или гордую осанку Матери-Оленихи? Нет, конечно Для него природа ничто иное, как средство обогащения или же Он и ему подобные, убивая маралов, вырубая великолепные многовековые заповедные леса, губили и красоту. Вот почему такое грустное звучание приобретают выдержанные в песенно-поэтическом стиле народных сказаний слова повествователя, завершающие рассказ о горькой судьбе маралов: «И не стало маралов. Опустели горы. Не услышать маралов ни в полночь, ни на рассвете. Не увидеть ни в лесу, ни на поляне, как он пасется, как скачет, запрокинув на спину рога, как перемахивает через пропасть, точно птица в полете. Народились люди, которые за всю свою жизнь ни разу не видели марала. Только слышали о них сказки да видели рога на гробницах» (Айтматов, 2014: с. 508) В этих словах слышна тревога за нравственность будущих поколений – ведь истребляется природа, значит истребляется и красота, не потеряют ли люди будущего и красоту души?

В «Белом пароходе» есть еще один важный персонаж, посредством которого автор дает ответ на вопрос «Как человеку человеком быть?» Это дед Момун, к которому автор относится с явным сочувствием. Добрый, услужливый старик, без участия которого не проходило ни одно событие в заповеднике, резко отличается от Орозкула. Если Орозкул вырубал и продавал редкие деревья в заповеднике, то дед Момун относился к каждому дереву бережно, как к живому существу. Однако быть человеком – это еще и уметь отстаивать собственное достоинство, уметь поднять свой голос против Зла, что начисто отсутствует в Момуне. Глаза его вечно вопрошают: «Что я могу для тебя сделать?», он готов услужить каждому, даже если его об этом не просят. Его чрезмерная мягкотелость, неумение постоять за себя приводят к тому, что он не только не пользуется авторитетом среди окружающих, но над ним подтрунивают и даже помывают им. Но самое страшное даже не это, а то, что его рабская психология, непротivление Злу в лице Орозкула в конечном итоге приводят к поражению Добра. Момун, который сам рассказал внуку легенду о прекрасной Матери-Оленихе, сам искренне, хоть и наивно, верил в то, что возвращение Матери-Оленихи принесет в мир их жизни справедливость, радость, исполнение заветных желаний, по приказу Орозкула убивает олениху. Выполняя кощунственный приказ, он думает, что сможет смягчить гнев Орозкула против жены, дочери Момуна, которую тот нещадно избивал. Думает он и о внуке, которого Орозкул явно недолюбливал. Однако, совершив зло во имя добра, он посягнул на память предков, на свою совесть. И возмездие за это было страшное – убив олениху, он обрек любимого внука на гибель.

2. От Мальчика («Белый пароход») к Арсену Саманчину («Когда падают горы»)

Интересно сопоставить героев повести «Белый пароход», написанной в 1970 году, и последнего романа писателя «Когда падают горы». Казалось бы, что общего между семилетним мальчишкой, затерянным в далеком заповеднике, и умудренным опытом журналистом Арсеном Саманчиным? Надо сказать, что это общее обусловлено самим трагическим пафосом, которым проникнуты оба произведения. Сюжет их построен на трагическом конфликте, т.е. на борьбе героя с непреодолимым препятствием, заведомо обреченной на поражение. Мальчик был бессилен перед силой Орозкула, который, зверски расправившись с оленихой, убил его мечту, его веру в справедливость. Так же бессилен и Арсен перед мощной организованной группой дельцов. Охота на снежных барсов, представляющих большую ценность и гордость киргизской фауны, организованная местными чиновниками для арабов и сулящая им большие деньги, вызывает в душе Арсена бурю противоречивых чувств. С одной стороны он сам участвует в этой сделке, пусть даже просто как переводчик, но с другой – все естество

его противостоит этому кощунственному истреблению родной природы, а также преступному замыслу бывшего одноклассника, и в последний момент он, оставаясь верным своему нравственному стержню, неожиданно для всех дает резкий отпор охотникам: «Слушайте, слушайте мой приказ, пришлые зарубежные охотники! Руки прочь от наших снежных барсов! Немедленно убирайтесь вон отсюда! Я не дам уничтожить наших зверей! Прочь с наших священных гор! Убирайтесь немедленно, иначе вам конец, Всех перестреляю» (Айтматов, 2014: с. 204), чем подписывает себе смертный приговор.

Как мы видим, сходство двух героев - в активном неприятии Зла. Если у Мальчика оно еще выражено неосознанно, и он ушел из жизни, не думая о смерти и веря, что уплывает из мира Зла в мир Добра, связанном в его представлении с Белым пароходом, то Арсен твердо знал, что его ждет неминуемая гибель, причем от руки близких людей, односельчан, которые не смогли бы простить ему то, что он оставил их без прибыли, нанес урон их благосостоянию. В трудные 90-е годы, когда началась переоценка ценностей, когда грань между Добром и Злом все больше стиралась, когда рыночная экономика отравляла сознание неподготовленных к ней людей, приводила к падению нравов, когда подлинное искусство стало вытесняться массовой культурой и шоу-бизнесом Чингиз Айтматов не смог остаться равнодушным к происходящему, и роман «Когда падают горы. Вечная невеста» стал художественной реакцией писателя на то, что он не в силах был принять.

Таким образом, смерть и Мальчика, и Арсена Саманчина - это вызов самой человеческой сущности. Они категорически отвергают Зло, с которым так часто мирятся люди. И в то же время гибель и Мальчика, и Арсена – свидетельство их морального превосходства. И пусть Зло в этот момент оказалось выше Добра, но ведь фактически арабам не удалось охотиться на снежных барсов, а про Мальчика автор пишет: «Ты отверг то, с чем не мирилась твоя детская душа. Ты был как молния, однажды сверкнувшая и погасшая. А молнии высекаются небом. А небо вечное. И в этом мое утешение. И в том еще, что детская совесть в человеке - как зародыш в зерне, а без зародыща зерно не прорастает. И что бы ни ждало нас на свете, правда пребудет вовеки, пока рождаются и умирают люди». (Айтматов, 2014: с. 590) Можно сказать, что во взрослом Арсене продолжились и развились качества, заложенные в Мальчике, проросли зерна совести, делающие человека Человеком.

Еще одна важная черта, по мнению Ч.Айтматова, отличает истинного человека. Это умение любить. Любить искренне, бескорыстно, самоотверженно, самозабвенно, стирая на пути все препятствия, отвергая все предрассудки. Такова любовь Джамили и Данияра из повести «Джамилия», которую так высоко оценил Луи Арагон, назвав «самой прекрасной на свете повестью о любви»: «Короткая, но великая повесть. Повесть любви, где нет ни одного лишнего слова, ни одной фразы, не встречающей отклика в душе». (Горький, 1949: с. 47)

3. заключение: Чингиз Айтматов – писатель и Человек

Основные черты творчества Ч.Айтматова нераздельно связаны с его личностью. Думается, что на вопрос: «Как человеку человеком быть?» самый верный ответ дает жизненный путь, жизненная позиция писателя. К нему с полным правом можно отнести слова, сказанные о великом Л.Н.Толстом: «Какая глыба! Какой матерый человечище!». И как писатель, и как гражданин, и как человек он достиг совершенства и остался на высоте.

Сила Айтматова заключалась в том, то он оставался верен собственному мнению, не жил чужими, навязанными ему представлениями. Как писал А. Адамович, «Дар

писательский от природы. Гражданином стать – надо иметь характер. Гражданские чувства, распространенные не только на свой народ, на судьбы страны, но и всего человечества – к этому Айтматов шел через всю свою жизнь, по ступеням своих знаменитых повестей, романов». А венгерский литературовед Г.Мальнар очень верно отметил: « В процессе своего творческого развития Айтматов сумел сохранить свой писательский суверенитет. Он не стал на службу исполнения писательских задач, намечавшихся политическими руководителями. Он не стремился к легко достижимым лжеуспехам, к фальшивому блеску. Он изображал действительность, ту жизнь, Которую создавал народ, его борьбу и страдания. Он включал в свои произведения и радость, и горе. Айтматов подтвердил позиции реализма, реализма без всяких, искажающих его лозунгов». (Горький, 1949: с. 60)

Здесь хотелось бы несколько остановиться на оценке романа « Когда падают горы» в критике. Очень трудно согласиться с теми, кто упрекал Ч. Айтматова в снижении художественности, в чрезмерной назидательности и публицистичности, слишком пространных рассуждениях. Прежде всего надо сказать, что Ч.Айтматов и здесь остался верен себе. Да, возможно, он несколько пространно, иногда растянуто излагает свои мысли, свои рассуждения, но они искренни, они проникнуты болью человека неравнодушного, не принимающего дикие законы предпринимательства, идущие вразрез с человеческой совестью, с веками выработанными нравственными нормами; человека, отторгающего подмену искусства пошлостью. Этот роман – крик души писателя, не смирившегося с отрицательными сторонами новой жизни, с падением нравов. Так мог писать только Айтматов – писатель, патриот, Человек. Что же касается художественности, то и тут Айтматов не снизил планку. Художественное мастерство писателя позволило ему создать необыкновенно сильные, впечатляющие параллели между жизнью и судьбой некогда могущественного, но теперь уже старого, теряющего силы украшения киргизской природы - снежного барса Жаабарса и Арсеном Саманчиным, выкинутым из полнокровной жизни новыми обстоятельствами, новыми условиями. А как психологически тонко представлены внутреннее состояние и внутренние борения Саманчина, сколько тонкого лиризма в описании зарождающейся любви Арсена и Эрес!

М. Горькому принадлежат слова: « Любовь к людям есть крылья, на которых человек поднимается выше всего». (Айтматов, 2014: с.56) Этой любовью дышит каждое произведение писателя, который уже при жизни заслужил право называться классиком литературы.

ЛИТЕРАТУРА

АЙТМАТОВ Ч. Соч.в 4-х тт., т. I М.: Центр книги Рудомино, 2014. – 592с.

АЙТМАТОВ Ч. Соч.в 4-х тт., т. I М.: Центр книги Рудомино, 2014. – 592с

ГОРЬКИЙ М. Собрание сочинений в тридцати томах. , т.10 М.: Художественная литература,1949. – 528 с.

Мир читает Айтматова. Бишкек.: Шам, 2003. – 328 с.

МИРЗА-АХМЕДОВА П.М. Национальная эпическая традиция в творчестве Ч Айтматова. Ташкент, 1980. – 345 с.

СЕНТ-ЭКЗЮПЕРИ А. Планета людей. М.: Эксмо,2009. – 224 с.